

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

Diplomová práce

Bc. Petr Hrach

Analýza profilů chování iterativních sloves v latině

Analysis of Behavioural Profiles of Iterative Verbs in

Latin

Poděkování:

Děkuji své vedoucí práce, doc. Lucii Pultrové, za podstatné připomínky, kterými mě udržovala ve správném směru, a za povzbudivý přístup. Svým blízkým děkuji za podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25. července 2016

.....
Petr Hrach

Klíčová slova

iterativní slovesa, latina, gramatický aspekt, lexikální aspekt, třídy slovesného děje, aktionsart, teličnost, dynamičnost, příznakovost, profily chování

Keywords

iterative verbs, Latin, grammatical aspect, lexical aspect, actionality, aktionsart, telicity, dynamicity, markedness, behavioural profiles

Abstrakt

Tato práce se zabývá skupinou iterativních sloves v latině, tedy skupinou formálně značenou iterativním sufixem *-t*. Zabývá se otázkou, jaký byl vlastně význam iterativního sufixu *-t* v klasické latině, protože v literatuře se uvádí, že v některých případech byl v klasické latině význam iterativních sloves stejný jako význam fundujícího sloves a existují iterativní slovesa, jejichž fundující slovesa nejsou vůbec doložena. Také do románských jazyků často přešla jen slovesa iterativní. Další otázkou, kterou se práce zabývá, je vztah iterativních sloves, jakožto skupiny vydělené na základě kategorie aktionsart podle české lingvistické tradice, a kategorií obecně označovaných jako aspekt (gramatický aspekt, lexikální aspekt). Zvolenou metodou jsou v tomto případě tzv. „profily chování“, kvantitativní metoda založená na práci s korpusem. V našem případě je korpus omezený na vybraná prozaická díla období klasické latiny zhruba v rozsahu 1. stol. před n. l. až 1. stol. n. l. Analýza spočívá v první části v rozboru výskytů vybraných dvojic iterativní sloveso – fundující sloveso v uvedeném korpusu zejména se zaměřením na frekvenci výskytu, valenci a zařazení predikací sloves ke třídám slovesného děje založeným na Vendlerově klasifikaci, a to hlavně na základě vyhodnocení a/telichnosti dějů s přihlédnutím k dynamičnosti a durativnosti. Výsledky ukazují, že společným rysem iterativních sloves je, že jsou příznakově atelická a dynamická, zatímco jejich neiterativní protějšky jsou v tomto ohledu neutrální. Iterativní slovesa jsou také častěji intransitivní než jejich protějšky. Z rozboru frekvence vyplývá, že pokud od fundujícího slovesa existují slovesa s prefixem, která často vyjadřují telické nebo momentální významy, bývá frekvence fundujícího slovesa bez prefixu nižší. Druhá část analýzy se zaměřuje na kompatibilitu iterativních a neiterativních sloves s kategoriemi relevantními pro gramatický aspekt, a to se slovesnými časy imperfektum a perfektum, přítomným aktivním a perfektním pasivním participiem a přezentem obecným a aktuálním a přezentem historickým. Výsledky naznačují, že kategorie gramatického aspektu má v klasické latině svoje opodstatnění, protože imperfektum je příznakově imperfektivní slovesný čas a jeho aspektová funkce se projevuje zejména v kombinaci se slovesy vyjadřujícími telický nebo momentální děj, kdy imperfektum dokáže změnit telický děj na atelický a momentální na iterativní.

Abstract

This thesis deals with the group of Latin iterative verbs, i.e. the group that is formally marked with the iterative suffix *-t*. It deals with the question what was the actual meaning of the iterative suffix *-t* in classical Latin as reference literature says that in some cases the meaning of iterative verbs in classical Latin was the same as that of the base verb and there are iterative verbs whose base verbs are not attested at all. Also, only iterative verbs often passed into Romance languages. Another question this thesis deals with is the relationship of iterative verbs as a group set off on the basis of the category of aktionsart as it is understood in the Czech linguistic tradition and the categories that are generally referred to as aspect (grammatical aspect, lexical aspect). In this case, the selected method is a corpus-based quantitative method called the “behavioural profiles”. In our case, the corpus is limited to selected prosaic works of the classical Latin period of approximately the 1st century b.C. to the 1st century AD. In its first part, the analysis is based on studying the occurrences of selected iterative verb – base verb pairs in the above mentioned corpus, especially focused on the frequency of occurrence, valence and classification of predicates into Vendler’s classes, mainly through the evaluation of a/telicity of situations, taking account of dynamicity and durativity. The results show that a common feature of iterative verbs is that they are markedly atelic and dynamic while their non-iterative counterparts are neutral in this respect. Iterative verbs are also more frequently intransitive than their non-iterative counterparts. The analysis of frequency shows that if there are verbs that are derived with a prefix from the base verb, which frequently express telic or momentaneous meanings, the frequency of occurrence of the base verb is usually lower. The second part of the analysis focuses on compatibility of the iterative and non-iterative verbs with categories relevant for the grammatical aspect, namely the imperfect and perfect tense, the present active and perfect passive participle and the general and current present and the historical present tense. The results indicate that the category of grammatical aspect has its justification for classical Latin as imperfect is a markedly imperfective tense and its aspectual function mainly manifests itself in combination with verbs expressing a telic or momentaneous situation, when the imperfect is capable of changing a telic situation into an atelic one and a momentaneous situation into an iterative one.

1. Úvod.....	8
2. Teoretické problémy.....	10
2.1 Iterativní slovesa v latině	10
2.2 Aspekt a aktionsart obecně	12
2.3 Aspekt a aktionsart v latině.....	16
2.4 Příznakovost.....	19
3. Metoda	21
3.1 Metodologický základ	21
3.2 Postup	23
3.2.1 Výběr materiálu a provádění excerpce.....	23
3.2.2 Sledované proměnné	25
4. Výsledky výzkumu.....	32
4.1 Porovnání sloves ve dvojicích	32
4.1.1 Slovesa <i>iactāre</i> – <i>iacere</i>	32
4.1.2 Slovesa <i>imperitāre</i> – <i>imperāre</i>	37
4.1.3 Slovesa <i>versāre</i> – <i>vertere</i>	42
4.1.4 Slovesa <i>sustinēre</i> – <i>sustentāre</i>	48
4.1.5 Slovesa <i>certāre</i> – <i>cernere</i>	52
4.1.6 Slovesa <i>dēcertāre</i> – <i>dēcernere</i>	55
4.1.7 Slovesa <i>clāmitāre</i> – <i>clāmāre</i>	59
4.1.8 Slovesa <i>tractāre</i> – <i>trahere</i>	62
4.1.9 Slovesa <i>ostentāre</i> – <i>ostendere</i>	66
4.1.10 Slovesa <i>volitāre</i> – <i>volāre</i>	70
4.1.11 Slovesa <i>territāre</i> – <i>terrēre</i>	71
4.1.12 Závěr porovnání sloves ve dvojicích	74
4.2 Kompatibilita sloves s kategoriemi relevantními pro aspekt.....	78
4.2.1 Analýza tabulky.....	80
4.2.2 Závěr hodnocení kompatibility	85
5. Závěr a diskuse.....	87
5.1 Shrnutí výsledků	87
5.2 Diskuse k výsledkům	88
5.3 Možnosti dalšího výzkumu.....	88
LITERATURA.....	90

1. Úvod

Práce se zabývá skupinou latinských sloves označovaných jako iterativní slovesa.¹ Jedná se o slovesa morfologicky značená sufixem *-t*,² např. *iactāre*, *clāmitāre*, *tractāre* apod. Učebnice a gramatiky latiny uvádějí iterativní slovesa jako jeden z prostředků vyjadřování opakovaného děje, a to vedle imperfekta a adverbíí. Např. Panhuis (2014: 144) u popisu imperfekta uvádí: „Z popisu situací může v některých kontextech vyplývat, že proces určitou dobu trval, opakoval se anebo byl obvyklý. Mluví se pak o durativnosti, iterativnosti nebo habituálnosti Iterativnost (opakovanost) lze vyjádřit i lexikálně pomocí frekventativního sufixu *-t*“. Zatímco takové skupiny sloves, jako jsou iterativní slovesa, se někdy vydělují na základě kategorie, která se označuje jako způsoby slovesného děje nebo aktionsart, imperfektum, přestože se jedná o slovesný čas, vyjadřuje vedle času také aspekt (alespoň v některých pojetích). Jak si ukážeme v následujících kapitolách, kategorie aktionsartu bývá označována za problematickou a v některých popisech se vůbec nepoužívá. Problematickostí této kategorie mimo jiné spočívá právě v tom, že se překrývá s další kategorií, a to s kategorií aspektu (vidu),³ která je rovněž problematická sama o sobě.⁴

Jedním cílem této práce je za použití kvantitativní statistické metody nazývané „profily chování“ (behavioural profiles), která bude podrobně popsána dále, prozkoumat interakci či kompatibilitu uvedených prostředků vyjadřování iterativnosti, tj. iterativních sloves a slovesných časů, zejména imperfekta a perfekta, ale také participií, a to v porovnání se slovesy neiterativními, od nichž byla zkoumaná iterativní slovesa odvozena. S tím souvisí i zkoumání kolokability iterativních sloves a jejich neiterativních protějšků s dalším prostředkem vyjadřování různých druhů slovesných dějů, a to časovými a dalšími adverbii. V souvislosti s tím se dostaneme i k obecnější otázce, kterou je, pokud přijmeme tezi, že kategorie jsou jazykově

¹ Někdy se používá i pojem frekventativní slovesa nebo frekventativa a v některých gramatikách se používá i pojem intenziva.

² Přesněji se jedná o sufix *-t* s variantami *-s* a *-it*.

³ I když v následujících kapitolách poukážeme na určité možné rozdíly, budeme v této práci používat označení kategorie „aspekt“ a „vid“ jako synonyma.

⁴ O problematičnosti těchto kategorií podrobně pohovoříme v kapitole 2.2.

specifické,⁵ otázka vhodnosti a způsobu používání kategorií aspekt a aktionsart v latině. Dalším důvodem proč zkoumat iterativní slovesa je skutečnost, že kromě monografie M. L. Sjoestedt z roku 1925, která má spíše vývojové zaměření, nemáme k dispozici monografickou práci na toto téma a že se v latinských gramatikách popisy kategorie iterativních sloves liší nebo jsou nedostatečné.⁷ Proto je dalším cílem této práce, opět za použití uvedené metody, zjistit, čím se vlastně vyznačuje skupina iterativních sloves ve zkoumaném období⁸ a zda sufix *-t* skutečně vyjadřuje iterativní význam, a tedy jestli má vůbec smysl tuto skupinu samostatně vyčleňovat. Podrobněji si objasníme důvody pro toto zkoumání v teoretické části. Konečně dalším cílem je vyhodnotit, zda odpovědi na výše uvedené otázky dokáže dát zvolená metoda (profily chování), která bude podrobně popsána v kapitole 3. Zkoumaným materiálem je omezený korpus prozaických děl zlatého a stříbrného období klasické latiny. Jedná se o synchronní práci zaměřenou na uvedené období, i když se v ní vyskytnou i určité diachronní poznámky, zejména s ohledem na vývojové tendence používání uvedených sloves.

Je zřejmé, že na základě zkoumání jedné skupiny sloves na omezeném materiálu nelze tyto otázky kompletně vyřešit, je nicméně možné přispět do diskuse o těchto problémech a naznačit směr případného dalšího zkoumání.

⁵ Viz Haspelmath 2010: 1.

⁷ O tom podrobně pojednáme v kapitole 2.1.

⁸ Zkoumaným obdobím je období klasické latiny označované jako zlaté a stříbrné období klasické latiny, tj., zhruba období 1. stol. př. n. l. až 1. stol. n. l.

2. Teoretické problémy

2.1 Iterativní slovesa v latině

Předmětem zájmu této práce jsou iterativní slovesa, což je skupina, která bývá v latinských gramatikách tradičně vydělována jak na základě morfologie (sufixu *-t*, případně *-s* nebo *-it*), tak na základě sémantiky (iterativního významu). V této práci budeme pojmem „iterativní slovesa“ označovat morfologicky značená slovesa se sufixem *-t* (a jeho variantami) bez ohledu na jejich sémantiku. Protože se právě zejména popisy sémantiky těchto sloves v gramatikách liší nebo jsou jen stručné, bude první hlavní otázkou této práce ověřit, jaký byl význam a způsob použití iterativních sloves, tj. sufixu *-t* ve zkoumaném období.

Některé latinské gramatiky, zejména školní, zmiňují existenci této skupiny poměrně stručně. Např. Panhuis (2014), vedle popisu uvedeného výše v kapitole 1, vyčleňuje dva zvláštní sufisy připojované ke kořeni slovesa, a to frekventativní či iterativní sufix *-t*, *-it*, *-tit* a inchoativní sufix *-sc*.⁹ Novotný ve své dosud často citované školní gramatice (původně z roku 1938) zmiňuje skupinu iterativních sloves a její použití jako jednu z možností vyjadřování vidu: „Rozdíl ve vidu se v latině vyjadřují zejména ... (5) užíváním sloves opěťovacích (iterativních), jež znamenají děj násobený (nedokonavý), např. *tracto* „tahám“ x *traho* „táhnu“, *ducto* „vodím“ x *duco* „vedu“.¹⁰ Menge – Burkhard – Schauer uvádějí skupinu iterativ (frekventativ) a intenziv jako jednu ze dvou skupin v latině (vedle inchoativních sloves značených sufixem *-sc*), u nichž se k označení jednotlivých způsobů slovesného děje používají speciální infixy.¹¹

Odborněji zaměřené práce rozvádějí problematiku iterativních sloves podrobněji. M. L. Sjoestedt ve zmíněné monografii z roku 1925 o latinských iterativních slovesech, tedy slovesech zakončených na *-tāre* (*-sāre*), uvádí, že tento

⁹ Viz Panhuis 2014: 30.

¹⁰ Novotný 1992: 180, 181; jestliže Novotný vedle děje nedokonavého zmiňuje i děj násobený, patřilo by to spíše do kategorie aktionsartu, viz kap. 2.2.

¹¹ Menge – Burkard – Schauer 2000: 178: „Zur Bezeichnung der einzelnen Aktionsarten besitzt das Lateinische spezifische Infixe: Mit dem Infix *-sc-* werden die Verba inchoativa gebildet (*tacere* „schweigen“ x *conticescere* „verstummen“), mit dem Infix *-ita-* (*-sa-*) die Verba iterativa (frequentativa) et intensiva (*dicere* „sagen“ *dictitare* „oft sagen“).“ To, co zde autoři označují pojmem infix, bychom ovšem označili jako sufix.

prostředek, tj. sufix, původně vyjadřoval výlučně aspekt.¹² Dále uvádí, že k některým slovesům patřícím do této skupiny neexistuje doložené původní sloveso, od něž byla odvozena, např. *auscultāre*, *futāre*, *imitārī*, *luctāre*, což dokládá, že již v prehistorické době měla iterativní slovesa tendenci nahrazovat fundující slovesa, možná také proto, že patřila k pravidelné, produktivní konjugaci.¹³

Leumann (1977: 547) vyděluje mezi slovotvornými typy skupinu iterativ neboli frekventativ a intenziv na *-tāre* jakožto sloves vyjadřujících opakovanou nebo energicky prováděnou činnost. Podobně jako výše uvedená autorka uvádí, že tato skupina je historicky velmi stará a již v prehistorické době docházelo k tomu, že některá slovesa jako *gustāre* zcela nahradila původní slovesa. Také do románských jazyků často přešla slovesa z této skupiny, která vystřídala slovesa původní, např. *cantāre*, *adiūtāre* místo *canere*, *adiuvāre*.

Také Hofmann – Szantyr, kteří tuto skupinu označují jako iterativa, frekventativa a intenziva, uvádějí, že „iterativa nebo frekventativa se již ve staré latině často vyskytují zcela ve významu fundujících sloves“.¹⁴

Dressler (1968: 65) uvádí, že některá iterativní slovesa mohou v latině podobně jako imperfektum vyjadřovat konativní význam a jako příklad uvádí sloveso *captāre* ve významu „snažit se chytit, lapat“.

Z výše uvedeného vyplývá, že skupina označovaná jako iterativní slovesa (slovesa se sufixem *-t*, *-s*, *-it*) prodělala jistý vývoj a v období klasické latiny se nacházela v určitém vývojovém stádiu. Tento vývoj zejména spočíval v tom, že v některých případech slovesa iterativní nahrazovala slovesa původní, od nichž byla odvozena, a tento proces začal již v prehistorickém období. Naopak v jiných případech jsou iterativní slovesa odvozená od některých sloves sice doložena, ale jejich frekvence je ve srovnání s fundujícími slovesy velice nízká. Iterativa se také netvořila od všech sloves. Dále označení „intenziva“ naznačuje, že nemusela vyjadřovat vždy děj opakovaný nebo násobený, ale mohlo se jednat o děj jiným způsobem „intenzivní“ oproti ději fundujícího slovesa. Otázkou také je produktivita uvedeného sufixu ve zkoumaném období.

¹² Sjoestedt 1925: 153-154; zde bychom pod pojmem aspekt spíše opět rozuměli aktionsart, k této terminologii více viz kap. 2.2.

¹³ Sjoestedt 1925: 156.

¹⁴ Hofmann – Szantyr 1965: 297: „die Iterativa oder Frequentativa und Intensiva treten bereits im Altlatein vielfach ganz im Sinne der Primitiva auf“.

Tím se dostáváme k první výzkumné otázce této práce, a to **jaký byl význam sufixu -t, -s, -it označovaného v gramatikách jako iterativní ve zkoumaném období klasické latiny, jaké jsou společné charakteristiky sloves ze skupiny zjednodušeně označované jako iterativa, a proč docházelo v některých případech k vytlačování fundujících sloves slovesy označovanými jako iterativní a v jiných ne.**

2.2 Aspekt a aktionsart obecně

Protože se tato práce úzce týká kategorií aspektu a aktionsartu, podíváme se nejprve stručně na problematiku těchto kategorií, která je poměrně komplikovaná. Jedním důvodem této komplikovanosti může být snaha o vytváření univerzálních kategorií, respektive přenášení kategorií z jazyků určitého typu na jazyky jiného typu. Tento problém popisuje Pinkster: „Pojem „aspekt“ se objevil ve druhé polovině devatenáctého století, nejprve v řecké a později také v latinské lingvistice, na základě používání pojmu „vid“ ve slovanské lingvistice, kde byl zaveden v důsledku nedostatečnosti kategorie „čas“.¹⁵ Problémem je právě přenášení kategorie vidu, tj. aspektu ze slovanských jazyků, kde má svoje nepochybné opodstatnění, na slovesné systémy jiných jazyků.

Slovesný systém slovanských jazyků se vyznačuje existencí vidových dvojic na lexikální úrovni. Když se podíváme na definice aspektu vycházející ze slovanského prostředí, jsou často založené právě na existenci vidových dvojic. Např. Čermák ve své obecné definici uvádí: „aspekt (vid) je verbální kategorie děje (obvykle, ne však vždy gramatická) vyjadřující, zvl. existencí slovesných vidových párů, povahu děje, především ve smyslu jeho ne/ohraničenosti“.¹⁶ *Mluvnice současné češtiny* uvádí: „Vid odráží skutečnost, že některá česká slovesa existují ve variantách, které se vzájemně liší tím, zda děj, který označují, je chápán jako ukončený, ohraničený nebo ne“.¹⁷

Když se pokusíme aplikovat kategorii vidu, jak ji známe ze slovanských jazyků, na jazyky, které vidové dvojice nemají, narazíme na problém. Tento problém opět

¹⁵ Pinkster 1990: 222: „The notion ‚aspect‘ appeared in the second half of the nineteenth century, first in Greek and later also in Latin linguistics, following the use of the notion ‚vid‘ in Slavic linguistics, where it had been introduced owing to the inadequacy of the category ‚tense‘.“

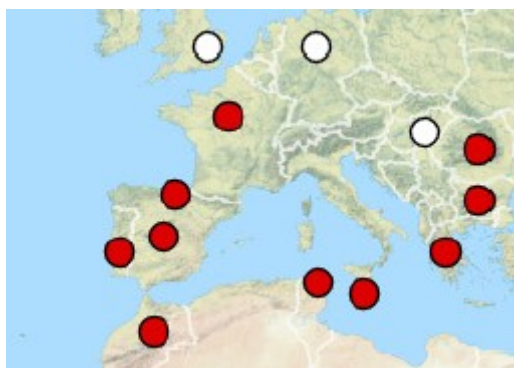
¹⁶ Čermák 2009: 227.

¹⁷ Cvrček a kol. 2010: 245.

popisuje Pinkster: Pojem „aspekt“ používaný v gramatice slovanských jazyků k vysvětlení rozdílů mezi páry sloves, byl zaveden do řecké a latinské gramatiky k vysvětlení rozdílů mezi tvary jednoho a téhož slovesa.¹⁹

Termín aspekt se tedy používá jinak ve slovanských jazycích, kde označuje spíše lexikální kategorii,²⁰ a v západních jazycích včetně latiny, kde označuje kategorii gramatickou.²¹ Ve snaze zahrnout oba tyto způsoby chápání jednoho pojmu bývají obecné definice aspektu velmi široké, např. často citovaná definice Comrieho: „tense is grammaticalisation of location in time, and aspect is “grammaticalisation of expression of internal temporal constituency” (of events, processes etc.)“.²²

Problémem bývá, co do kategorie aspektu spadá, a co nikoli, což dokládá např. kapitola z WALS (World Atlas of Language Structures), která se nazývá Perfective/Imperfective Aspect. Na mapě rozlišuje dva případy. ● = gramatické značení aspektu ○ = žádné gramatické značení aspektu.

Obr. 1 výřez z mapy WALS „Perfective/Imperfective Aspect“

Na výřezu z mapy vidíme, že zatímco francouzština (a španělština, portugalština a baskičtina) podle autorů má gramatické značení aspektu, angličtina je nemá. K tomu autoři v komentáři uvádějí, že aspekt chápou jako rozdíl mezi

¹⁹ Pinkster 1990: 222: „... the notion ‚aspect‘, mainly used in Slavic grammar to explain differences between pairs of verbs, was introduced into Greek and Latin grammar in order to explain differences between forms of one and the same verb.“

²⁰ Toto pojetí vidu není ovšem ani v bohemistických pracích chápáno tak striktně, např. Cvrček a kol., 2010: 245 uvádí: „Z hlediska funkce jde tedy o tvary téhož slovesa a vid je záležitost mluvnická, i když se vyjadřuje prostředky bližšími slovo tvorbě než tvarosloví.“

²¹ Takto je tomu v případě tzv. „gramatického aspektu“. O něm bude zmínka ještě dále.

²² Comrie 1985: 6.

perfektivním/imperfektivním významem a nezařazují do této kategorie např. progresivní význam. Proto podle nich anglické průběhové časy do kategorie „perfektivní/imperfektivní aspekt“ nespádají, i když např. anglický minulý průběhový čas v některých svých významech označuje stejný způsob děje jako francouzský *imparfait*, tedy děj, který v určitý okamžik probíhal na pozadí jiného děje a byl v daný okamžik nedokončený.²³ Když ovšem průběhovost do kategorie aspektu nezařadíme, do které kategorie patří?

Mnoho autorů chápe aspekt tak, ovšem může to být opět pod vlivem slovanských gramatik, že popisuje rozdíl mezi dokončeností / nedokončeností neboli mezi perfektivním dějem podaným vcelku a imperfektivním dějem podaným v jeho průběhu.²⁴ Tuto kategorii označují někteří autoři jako aspekt nebo vnější aspekt, gramatický aspekt nebo *viewpoint*.²⁵ O gramatickém aspektu hovoříme, pokud je v daném jazyce kategorie aspektu gramatikalizovaná, tj. je značena gramatickými prostředky, např. slovesnými sufixy, zatímco pojem *viewpoint* (nebo *viewpoint aspect*) je širší a zahrnuje i případy, kdy v příslušném jazyce aspekt není zcela gramatikalizovaný a k vyjadřování aspektu predikace slouží i další prostředky, např. členy, předměty, adverbia atd. Pro další opozice, jako jsou dynamické / statické děje, telické / atelické děje, momentální / durativní děje, případně habituální, iterativní děje atd. se používá další kategorie, kterou různí autoři pojmenovávají různě: vnitřní nebo lexikální aspekt, aktionsart,²⁶ *eventuality*, *state of affairs* nebo *actionality*.²⁷ Lehečková (2011) navrhuje pro českou terminologickou soustavu používat pojem „situace“.²⁸

²³ Viz Dahl – Velupillai 2013: 1.

²⁴ Přehled takových pojetí uvádí např. Lehečková 2011: 97.

²⁵ Haverling (2010) používá pojem „viewpoint“. K jejímu pojetí se dostaneme podrobněji v kapitole o aspektu v latině.

²⁶ Terminologické problémy s pojmem aktionsart popisuje Pinkster (1990: 224): „In many German publications the notion Aktionsart is used to indicate what I have called Aktionsart and aspect; in French works, on the other hand, these two notions are covered by the single term ‘aspect’. In English studies ‘lexical aspect’ (Aktionsart) and ‘grammatical aspect’ (aspect) are sometimes distinguished, but often the term ‘aspect’ is used indiscriminately.”

²⁷ Termín *eventuality* používá např. Bach (1986), Devine – Stephens (2013) nebo Filip (1999), Pinkster (2015) používá *state of affairs*, Haverling (2010) používá *actionality*.

²⁸ Viz Lehečková 2011: 97.

Jestliže tato druhá kategorie, ať už ji nazveme jakkoli, představuje sémantickou kategorii, jedná se v podstatě o dělení predikací na určité „třídy“. Z. Vendler ve svém klasickém textu z roku 1957 definuje čtyři základní třídy slovesného děje (*states, activities, accomplishments, achievements*),²⁹ které jsou dodnes často citované a používané.³⁰ Tyto nebo podobné třídy by bylo možné vyjádřit i jako binární protiklady (např. děj ± telický, děj ± dynamický, děj ± momentánní apod.),³¹ případně existují ještě další, podrobnější klasifikace (např. podle Bacha 1986).³² Pro naše účely bude dostatečná klasifikace podle Vendlera. Protože se jedná o dělení na třídy, můžeme tuto kategorii dále označovat pojmem „klasifikace“ nebo „třídy slovesného děje“ (podle Vendlera). Budeme používat označení „třídy slovesného děje“ a ne třídy sloves, protože se nejedná o klasifikaci sloves jako lexikálních jednotek, ale o sémantickou klasifikaci predikací s tím, že význam slova „děj“ je pojat širěji, protože zahrnuje i stavy.

V českém kontextu (např. AMČ II 1986) se používá pojem způsoby slovesného děje neboli aktionsart jinak. AMČ II vztahuje kategorii způsoby slovesného děje (aktionsart) na určité morfologicky značené skupiny sloves s určitou sémantikou vyjadřující různé druhy dějového průběhu, např. slovesa neaktuální násobená (tj. iterativní), slovesa fázová, slovesa zdrobnělá, slovesa vyjadřující větší nebo menší míru děje apod. Uvádí, že způsob slovesného děje je lexikální, nikoli lexikálně-gramatická kategorie a uplatňuje se jen u některých, nikoli u všech sloves.³³ Takové skupině by mohla odpovídat iterativní slovesa v latině, ale v latině se uvádějí takové skupiny v podstatě jen dvě (slovesa iterativní vedle inchoativních sloves se sufixem *-sc*).³⁴

To znamená, že mezi pojmem „aktionsart“ v bohemistickém pojetí a třídami slovesného děje podle Vendlera (neboli „*actionality*“, „*states of affairs*“, „*eventuality*“) je zásadní rozdíl v tom, že vendlerovská klasifikace by měla být aplikovatelná na

²⁹ Viz Vendler 1957: passim.

³⁰ Používají je např. Devine – Stephens (2013), Haverling (2010), v českém prostředí Lehečková (2011) atd.

³¹ Tuto klasifikaci používá Haverling (2010) a o ní podrobněji pohovoříme později.

³² Viz Bach 1986: 9.

³³ Viz AMČ II: 184-186.

³⁴ Někteří autoři (např. Hofmann – Szantyr 1965: 297) uvádějí ještě jednu skupinu, a to deziderativa, ale to je skupina velmi okrajová.

všechna slovesa, přesněji řečeno na všechny predikace, zatímco v češtině (a v případě iterativních sloves je to aplikovatelné i na latinu) se pojem „aktionsart“ vztahuje jen na některé skupiny sloves, ovšem morfologicky značené.

V oblasti aspektu je tedy potřeba brát v úvahu čtyři kategorie: 1) aspekt (vid) podle české nebo slovanské tradice spočívající v existenci vidových dvojic na lexikální úrovni, 2) aktionsart podle české tradice vztahující se k určitým morfologicky značeným skupinám sloves, ale ne ke všem slovesům, 3) *viewpoint aspect* popisující rozdíl mezi perfektivní a imperfektivní predikací, který zahrnuje gramatický aspekt, pokud je v daném jazyce aspekt gramatikalizovaný a 4) aktionsart podle německé i např. anglické tradice v užším slova smyslu, neboli třídy slovesného děje, *actionality*, *eventuality*, případně lexikální aspekt³⁵, jinými slovy sémantická klasifikace predikací.

Vzhledem k tomu, že otázka použitelnosti těchto kategorií a problematika, jakým způsobem (gramaticky, lexikálně) a na jaké úrovni (sloveso, predikace) se tyto kategorie realizují, je jazykově specifická, přejdeme konkrétněji k aplikaci těchto kategorií na latinu, přičemž právě prováděný výzkum by měl přispět k zodpovězení těchto otázek.

2.3 Aspekt a aktionsart v latině

Problematičnost kategorie aspektu v latině popisuje Pinkster (1990) ve své práci *Latin Syntax and Semantics*: „Otázka, zda v latině „aspekt“ existuje, nebo ne, či zda je potřeba k popisu používání různých slovesných tvarů, vedl k záplavě vědeckých publikací.“ A dále pokračuje: „*Communis opinio* je, že v ranější fázi latiny byl aspekt pravděpodobně nebo jistě produktivní kategorií, ale že latina textů, které máme k dispozici, již obsahuje málo stop (nebo žádné) tohoto stavu.“³⁶ Zde ovšem Pinkster mluví o gramatickém, tedy morfologicky značeném aspektu. Naproti tomu Panhuis uvádí: „V reálném světě existují pouze tři časy, do nichž mohou být děje situovány: přítomný, minulý a budoucí. Systém latinských konjugací však obsahuje

³⁵ Takto pojímá rozdíly mezi gramatickým a lexikálním aspektem např. Čermák (2010), Pinkster (2015), Dahl (1985) atd.

³⁶ Pinkster 1990: 222: „The question of whether or not in Latin ‘aspect’ exists or is necessary for the description of the uses of the various verb forms has led to a flood of scholarly publications. *Communis opinio* is that in an earlier stage of Latin aspect was probably or certainly a productive category, but that the Latin of the texts we have at our disposal contains few (or no) traces of this.“

časů šest. Ve hře je tedy další gramatická kategorie ... aspekt.³⁷ Pinkster ovšem vykládá tento nesoulad tím, že v klasické latině bylo hlavní funkcí latinských časů vyjadřování současnosti a předčasnosti.³⁸ Názor, že gramatický aspekt v latině přestával být produktivní kategorií, potvrzuje i Gerd Haverling: „Latinské sloveso je přísně rozděleno do dvou kmenů, *infektum* a *perfektum*. Původní opozice byla zřejmě aspektové povahy, ale tato opozice byla reinterpretoována tak, že popisuje relativní časový sled událostí nebo situací.“³⁹

Problém zřejmě spočívá v tom, jak se nahlíží na kategorii aspektu. Pokud budeme aspekt chápat jako gramatický aspekt, tedy morfologicky vyjádřený, můžeme dojít k závěru, že v klasické latině byl aspekt kategorií, která byla na ústupu,⁴⁰ protože skutečná aspektová opozice existovala jen v minulosti a i tak se těžiště slovesných časů přesouvalo na vyjadřování relativního sledu událostí. Pokud ovšem budeme chápat aspekt (*viewpoint*) jako charakteristiku predikace, a ne jen slovesa, můžeme dojít k závěru, že aspekt v latině je, jen se může vyjadřovat i jinými prostředky, a naopak původní prostředky vyjadřující aspekt mají jiné funkce, jako je uvedené vyjadřování současnosti a předčasnosti, komunikační perspektiva, v pozdní latině ingresivní význam u perfekta apod.

Gerd Haverling, která se podrobně zabývá touto problematikou a zejména skupinou inchoativních sloves tvořených sufixem *-sc* a prefixací u sloves, potvrzuje problematičnost těchto kategorií a zavádí vlastní pojmy: pro aspekt *viewpoint* a pro aktionsart *actionality*. V jejím pojetí je *viewpoint* buď perfektní, který podává shrnující pohled na děj, nebo imperfektní, který pohlíží na děj zevnitř jako probíhající. V latině se vyjadřuje hlavně pomocí minulých časů imperfekta a perfekta (s tím, že oba časy mohou mít i výše uvedené funkce), ale i některá použití přítomného

³⁷ Panhuis 2014: 142.

³⁸ Pinkster 1990: 222: „In Classical Latin contemporaneity and anteriority are the most important factors.“

³⁹ Haverling 2010: 500: „The Latin verb is strictly divided into two stems, the *infectum* and the *perfectum*. The original opposition was probably of an aspectual nature, but this opposition was reinterpreted as indicating the relative sequence of events or situations.“

⁴⁰ Ovšem i Pinkster v novější práci *The Oxford Latin Syntax* (2015) uznává, že gramatický aspekt je užitečnou kategorií, např. při použití slovesa s terminativním významem v imperfektu, které dává ději konativní význam (Pinkster 2015: 380, 381).

si zachovávají v zásadě imperfektivní funkci latinského infekta.⁴² Co se týká kategorie *actionality*, ta se vztahuje k různým typům situací popisovaným slovesy nebo slovesnými frázemi (predikacemi) jako statické/dynamické, telické/atelické, durativní/momentánní a jejich kombinace.⁴³

Tyto typy situací velmi dobře korelují s klasifikací podle Vendlera: *states* jsou atelické stavy, *activities* jsou atelické procesy nebo aktivity, *accomplishments* jsou telické durativní aktivity a *achievements* jsou telické momentánní události. Proto bude zejména teličnost, ale i dynamičnost a durativnost v této analýze klíčovým parametrem. Vztah mezi Vendlerovými třídami a kategorií *actionality* podle Gerd Haverling bude podrobněji popsán v kapitole 3.2.2.

Kategorii *actionality* používají i další autoři, kteří ji případně pojmenovávají jinak a různě modifikují. Takto postupují např. Devine – Stephens, kteří navíc definují iterativní a habituální situace a tzv. „rozšířenou přítomnost“ (extended now).⁴⁴ Pinkster (2015) místo termínu *actionality* používá *states of affairs* a rozlišuje čtyři typy dějů (situací) podle toho, zda jsou kontrolované agentem nebo ne a zda jsou dynamické nebo ne, a to: aktivity (*actions*) = dynamické, kontrolované subjektem, pozice (*positions*) = nedynamické, kontrolované subjektem, procesy (*processes*) = dynamické, nekontrolované subjektem a stavy (*states*) = nedynamické, nekontrolované subjektem.⁴⁵

Haverling se také podrobně zabývá vztahem mezi kategoriemi *viewpoint* a *actionality*, který popisuje konkrétně pro latinu následovně: „Koncepty *actionality* (aktionsart) a *viewpoint* (aspekt) spolu souvisejí v tom smyslu, že existuje určitá podobnost mezi pojmy perfektivity a teličnosti na jedné straně a imperfektivity a ateličnosti na druhé: např. kompletivní časové adverbialní výrazy se pojí s perfektivními a telickými výrazy, a ne s imperfektivními a atelickými. Latina je ovšem jazyk, kde je obzvláště důležité oba koncepty oddělovat.“⁴⁶

⁴² Viz Haverling 2010: 437

⁴³ Viz Haverling 2010: 277-278.

⁴⁴ Viz Devine – Stephens (2013): 56-87.

⁴⁵ Viz Pinkster 2015: 22.

⁴⁶ Haverling 2010: 278: „The concepts of actionality (aktionsart) and viewpoint (aspect) are related in the sense that there is some resemblance between the notions of perfectivity and telicity on the one hand and imperfectivity and atelicity on the other: for instance, completive adverbials of time involve

Tím se dostáváme k dalšímu rysu, a to je teličnost. Čermák (2009) definuje význam slova telický jako „vztahující se k ději, popř. ke slovesu⁴⁷ s dějem uzavřeným, s jasným koncem, a tedy úplným, druh slovesného vidu“.⁴⁸ Teličnost tedy zhruba odpovídá perfektivnosti a ateličnost imperfektivnosti.⁴⁹ Teličnost vlastně souvisí s oběma kategoriemi, tj. jak s aspektem, tak s klasifikací slovesných dějů. Haverling ji řadí mezi *actionality*, ale jak je vidět z výše uvedeného popisu, má vztah i k aspektu.

Druhou otázkou, na niž chce tato práce dát odpověď, je na základě analýzy iterativních sloves jakožto aktionsartové skupiny⁶⁰ a jejich neiterativních protějšků prověřit aplikovatelnost výše uvedených kategorií, tj. aspektu a tříd slovesného děje na latinu a jejich vzájemnou kombinovatelnost v klasické latině. Také se zaměří na to, jak vlastně funguje kategorie gramatického aspektu v uvedeném období. O konkrétních rysech a hodnocených vlastnostech podrobně pohovoříme v kapitole o sledovaných proměnných.

2.4 Příznakovost

Protože se zde zabýváme binárními opozicemi, a to jednak opozicí sloveso iterativní – sloveso primární a jednak opozicí perfektivní – imperfektivní aspekt, bude potřeba v rámci analýzy brát ohled na koncept příznakovosti. Ve svém klasickém článku *Zur Struktur des russischen Verbums* Roman Jakobson popisuje příznakovost tak, že ve dvoučlenné opozici tomu není tak, že by každý člen opozice měl svůj vlastní, pozitivní význam, ani tak, že by jeden člen označoval A a druhý člen vyjadřoval negaci A. Je tomu spíše tak, že jestliže jeden člen signalizuje přítomnost rysu A, druhý jeho přítomnost nesignalizuje, tj. neříká nic o tom, zda je rys A přítomen nebo ne. Např. ruské slovo *osíca* „oslice“ signalizuje ženský rod, zatímco výraz *osěl* „osel“ o rodu nic nevyovídá. Jako další příklad, který souvisí s probíranou tématikou, uvádí, že v ruštině jsou imperfektivní (nedokonavá) slovesa

perfective and telic expressions and not imperfective and atelic ones. Latin, however, is a language where it is of particular importance to keep the two concepts apart.”

⁴⁷ V této práci budeme chápat teličnost jako vztahující se k ději neboli predikaci, ne ke slovesu jako lexikální jednotce.

⁴⁸ Čermák 2009: 290.

⁴⁹ Jak uvádí např. Lehečková 2011: 106.

⁶⁰ Rozumí se aktionsartové v českém pojetí

bezpříznaková, zatímco slovesa perfektivní (dokonavá) slovesa příznakově vyjadřují absolutní hranici děje.⁶¹

V různých jazycích se ovšem vzhledem k tomu, že kategorie jsou jazykově specifické, může v konkrétních případech příznakovost lišit. U iterativních sloves můžeme předpokládat, že v opozici iterativní – primární sloveso bude příznakovým členem sloveso iterativní, protože skupina iterativních sloves je skupina omezená, iterativní slovesa se netvoří od všech sloves a jsou sekundární. U aspektu, respektive časů imperfekta a perfekta je v latině situace jiná než ve slovanských jazycích. V latině je pro minulost bezpříznakovým časem perfektum, zatímco imperfektum je všeobecně vyhrazeno imperfektivnímu aspektu, když představuje minulý děj jako nazíraný v jeho průběhu.⁶² Proto bude příznakovost hrát v této analýze důležitou roli a její zapojení do analýzy rozebereme podrobněji v kapitole 3.2.2.

⁶¹ Viz Jakobson 1971: 5-6.

⁶² Jak uvádějí např. Hofmann – Szantyr 1965: 315,

3. Metoda

3.1 Metodologický základ

Metoda práce vychází z tzv. kolokačně konstrukční (kolostrukční) analýzy, která zkoumá interakci lexémů a gramatických struktur, v nichž se tyto lexémy vyskytují. Je založena na tvrzení konstrukční gramatiky, že se slovo může vyskytovat v určité konstrukci, pokud je sémanticky kompatibilní s významem této konstrukce.⁶³ Kolostrukční analýza většinou zkoumá, která slova se vyskytují na určitých místech v určité konstrukci. Když se perspektiva otočí, tj. vyjde se od konkrétních lexémů, hovoří se o tzv. profilu chování (*behavioural profile*). Tato metoda je založena na předpokladu, že sémantika každého slovesa v jazyce je určována souhrnem jeho komplementárních vzorců, to znamená jednak tím, se kterými lexémy, a jednak v jakých konstrukcích se vyskytuje (např. intranzitivních, tranzitivních konstrukcích, zda vyžaduje infinitiv, adverbciální doplnění apod.). Abychom mohli empiricky analyzovat sémantiku sloves, je potřeba určit typické konstrukce, v nichž se slovesa vyskytují, a typické subjekty, objekty a příslovečná určení takových sloves.⁶⁴

Naše analýza se zaměřuje jednak na sémantiku, protože porovnáváme význam iterativních sloves s významem primárních sloves, a jednak na gramatické kategorie, konkrétně aspekt a klasifikaci slovesných dějů.

V souladu se zásadami konstrukční gramatiky, která chce při svých generalizacích vycházet ze skutečných dat,⁶⁵ bývá metoda profilů chování založena na korpusových datech. Gries – Divjak (2009), kteří tuto metodu rozpracovali, uvádějí, že se obecně skládá z následujících čtyř kroků:

- a) vytažení (reprezentativního náhodného vzorku) všech výskytů lemmatu slova z korpusu,
- b) (zatím do velké míry) manuální analýza různých vlastností slova (tzv. anotace ID tagy),
- c) vytvoření tabulky spoluvýskytů,

⁶³ viz Stefanowitsch – Gries 2003: 213.

⁶⁴ Viz Hanks 1996: 1.

⁶⁵ Jak uvádí např. Fried – Östman 2004: 24.

- d) vyhodnocení tabulky pomocí výzkumných a jiných statistických metod.⁶⁶

V našem případě bude tento postup poněkud modifikovaný. Protože z latiny máme k dispozici jen písemné památky určitého typu, není tato práce založena přímo na korpusu, ale na excerpci z vybraných, pouze prozaických děl. Podrobnosti k výběru jsou uvedeny v následující kapitole. V tomto ohledu se bude jednat o excerpci z vlastního výběrového korpusu. Nicméně bude splněno to, že v rámci tohoto korpusu budou zohledněny všechny výskyty zkoumaných lexémů.

Další specifikum spočívá v tom, na co se výzkum zaměřuje. V publikovaných pracích, např. Divjak – Gries (2006), použili tuto metodu k výzkumu synonym, konkrétně ruských tentativních sloves. Jansegers – Vanderschueren – Enghels (2015) pomocí této metody zkoumají polysémii španělského slovesa *sentir*. V našem případě se jedná také o zkoumání synonym, protože dvojice iterativní sloveso – primární sloveso jsou synonyma lišící se jedním rysem, a zároveň zkoumáme i polysémii těchto sloves. Rozdíl je ovšem v tom, že zkoumáme i gramatické kategorie aspekt a třídy slovesného děje, takže náš postup je specifický tím, že je dvoustupňový. Jinak je náš postup podobný postupu zkoumání polysémie, který používají Jansegers – Vanderschueren – Enghels (2015) v tom, že v jejich práci druhý krok, tj. analýza různých vlastností slovesa neboli proměnných, bere v úvahu kategorie jako morfosyntaktické vlastnosti slovesa (čas, osoba, číslo, struktura argumentů), přítomnost subjektu, objektu a jejich vlastnosti, adverbiální doplnění atd.⁶⁷ Naše analýza vypadá velmi podobně s tím rozdílem, že se více zaměřuje na kategorie relevantní pro aspekt a v první fázi se k hodnocení významu nepoužívá slovesný čas, který je až předmětem druhé fáze. Podrobně jsou zohledňované proměnné popsány v kapitole 3.2.2. Další zvláštností našeho postupu je, vzhledem k tomu, že pracuje s páry sloves, porovnávání sloves v těchto párech z hlediska příznakovosti.

Z těchto odlišností vyplývají i další specifčnosti našeho postupu. Výstupem porovnání sloves ve dvojicích jsou tabulky sledovaných proměnných a schématické

⁶⁶ Gries – Divjak 2009: 61.

⁶⁷ Jansegers – Vanderschueren – Enghels 2015: 390.

porovnání významů obou sloves určených za použití uvedených proměnných ve formě sémantických map.⁶⁸

Naše analýza obsahuje druhý stupeň, a to zkoumání kompatibility a korelace latinských aspektových kategorií, konkrétně slovesných časů imperfektum a perfektum, dále prezentu (aktuálního a obecného) a prezentu historického a prezentního a perfektního participia se zkoumanými slovesy a jejich zařazením ke třídám slovesného děje. Tato fáze zahrnuje vytvoření přehledné tabulky.

V posledním kroku provedeme vyhodnocení tabulky. Vzhledem k počtu výskytů sloves, který je nižší než u klasických korpusových prací a u jednotlivých dvojic sloves silně kolísá, není vhodné provádět vyhodnocení výsledků za pomoci složitých statistických metod, ale bude provedeno porovnání hlavních tendencí a vyhodnocení na ilustrativních příkladech.

Metoda profilů chování se snaží při studiu synonymie a polysémie minimalizovat subjektivní a introspektivní hodnocení tím, že se jedná o metodu založenou na korpusu, a tím, že používá soubor parametrů (proměnných), který se aplikuje na všechny případy výskytu zkoumaného lexému získané z korpusu. Nicméně i korpusová analýza s sebou nese prvky subjektivity, které souvisejí zejména s klasifikačními rozhodnutími.⁶⁹ To se v případě polysémie týká zejména toho, kdy ještě určité významové odstíny přiřadíme k jednomu významu, a kdy se rozhodneme, že již jde o dva významy. V případě tříd slovesných dějů se jedná o klasifikaci, která bývá inherentně zatížena subjektivitou zejména v mezních případech, a to i když existují určitá kritéria nebo „testy“. Proto bude náš výzkum ilustrován prototypickými i okrajovými příklady, které se pokusí osvětlit motivaci pro rozhodování v konkrétních případech.

3.2 Postup

3.2.1 Výběr materiálu a provádění excerptce

Jak již bylo uvedeno, tato analýza profilů chování iterativních sloves je založena na excerptci z vlastního výběrového korpusu, který se skládá

⁶⁸ Koncept sémantických map používá Haspelmath (2003), ale aplikuje je zejména na významy gramatických morfémů. V našem případě je tento koncept upravený, protože je použit na lexikální významy zkoumaných sloves, i když s přihlédnutím ke gramatickým (morfosyntaktickým) parametrům.

⁶⁹ Viz např. Jansegers – Vanderschueren – Enghels 2015: 390.

z následujících děl: C. Iulius Caesar – *Commentarii belli Gallici* – liber I-VII, Titus Livius – *Ab Urbe condita* – liber I-III, C. Sallustius Crispus – *De bello lugurthino*, M. Tullius Cicero – *De officiis* – liber I-II, M. Tullius Cicero – *In L. Sergium Catilinam orationes IV* – oratio I-IV, M. Tullius Cicero – *Epistulae ad Atticum* – liber I, M. Tullius Cicero – *Epistulae ad Quintum fratrem* – liber II, M. Tullius Cicero – *Epistulae ad familiares* – liber II, Vitruvius – *De architectura* – liber II, IV, VI, Cornelius Tacitus – *Annales (Ab excessu divi Augusti)* – liber I, XII, L. Annaeus Seneca – *Epistulae morales ad Lucilium* – liber I, II (ep. I-XXI), Plinius Minor – *Epistulae* – liber IV, VI, IX.

Díla jsou vybrána tak, aby se jednalo o prozaická díla, představovala různé žánry a pocházela z období zhruba 1. stol. př. n. l. – 1. stol. n. l., i když dopisy Plinia mladšího a Tacitovo dílo přesahují do 1.-2. desetiletí 2. stol. n. l. (Plinius zemřel asi v roce 113 a Tacitus asi v roce 117).⁷⁰ Výběr žánrů je omezen stavem dochování latinských literárních památek; jsou zastoupeny historická próza (Livius, Sallustius, Tacitus), zvláštní žánr tzv. *Commentarii* (zápisky) (Caesar), filosofická pojednání (Cicero), řeči (Cicero), odborná technická literatura (Vitruvius) a dopisy (Cicero, Seneca, Plinius ml.), přičemž dopisy mohou mít různou povahu, protože Senekovy dopisy se zabývají spíše filosofickými tématy, zatímco Pliniovy dopisy mají podobu deníkových zápisů nebo zpráv o aktuálních událostech.

Byla vybrána pouze prozaická díla, protože zvláště v případě zkoumaných párů sloves, kdy slovesa v páru mohou být poměrně blízká synonyma, může být volba konkrétního slovesa v poezii ovlivněna metrickými důvody. V poezii se také používají stylistické figury typu *simplex pro composito*, tj. použití jednoduchého slova namísto složeného, např. slovesa *linquere* místo *relinquere*,⁷¹ což by mohlo výsledky také zkreslit.

Byla provedena excerpce všech výskytů vybraných iterativních sloves a pro srovnání i jejich neiterativních protějšků. Pro získání kontextu byla excerpce prováděna na úrovni vět, v nichž se zkoumaná slovesa vyskytují. Vybranými slovesy se rozumí taková, která se v uvedených dílech vyskytují alespoň v množství, z něž by bylo možné vyvodit nějaké závěry. Do výběru nejsou zahrnuta slovesa, která se vyskytla třeba jen jednou nebo dvakrát, nicméně je možné takové případy použít jako příklad pro dokreslení některého jevu.

⁷⁰ Údaje jsou převzaty z Conteho *Dějiny římské literatury* (2008).

⁷¹ Viz např. Panhuis 2014: 258.

Na základě předběžného zkoumání a porovnání s korpusem vyšly jako statisticky významné následující dvojice sloves: *iactāre* – *iacere*, *imperitāre* – *imperāre*, *versāre* – *vertere*, *sustentāre* – *sustinēre*, potom dvě dvojice lišící se prefixem, a to *certāre* – *cernere* a *dēcertāre* a *dēcernere*, dále *clāmitāre* – *clāmāre*, *tractāre* – *trahere*, *ostentāre* – *ostendere*, a závěrem dvě dvojice, které nemají tolik výskytů, ale je možné je ještě do analýzy zařadit, a to *volitāre* – *volāre* a *territāre* – *terrēre*. Ačkoliv plán byl excerpovat i další dvojice, nakonec se ukázalo nutné je vyřadit, a to zejména *captāre* – *capere*, kvůli naprostému nepoměru výskytu obou sloves, kdy se ve všech uvedených dílech *captāre* vyskytlo jenom 4x, zatímco frekvence *capere* je opravdu velká. Totéž platí i pro *gestāre* – *gerere*, kdy se *gestāre* nevyskytlo ani jednou. Příkladů pro *dictitāre* je o něco více, ale v porovnání s výskytem *dīcere* je nepoměr obrovský a hned od počátku bylo z podobných důvodů vyřazeno i *habitāre* a *agitāre*. Bohužel není v seznamu ani jedno deponentní sloveso, sporadicky se objevilo *mīnitārī* – *mīnārī*, ale výskytů je málo.

Excerptce zahrnovala všechny tvary. Někdy je ovšem problém v případě participií rozhodnout, zda se jedná ještě o slovesný tvar, nebo již jde o substantivum vzniklé jako substantivizované participium. Zcela substantivizované tvary jako *dēcrētum* „rozhodnutí“ = „to, co bylo rozhodnuto“ nebo *imperāta* „příkazy“ = „to, co bylo přikázáno“ do analýzy zařazeny nejsou. Excerptovaný materiál zahrnuje celkem 912 výskytů uvedených sloves v uvedených dílech, tedy 912 vět.

3.2.2 Sledované proměnné

Shrnutí výsledků a analýza jsou rozděleny do dvou fází. První fáze spočívá v porovnávání iterativních sloves a jejich neiterativních protějšků ve dvojicích s cílem určit společné a odlišné významy sloves ve dvojicích, a tím i význam iterativního sufixu *-t*, dále frekvenci jejich výskytu a klasifikovat zkoumaná slovesa s ohledem zejména na jejich tranzitivitu, (a)teličnost a dynamičnost, tedy zařazení k jednotlivým třídám slovesného děje. Ve druhé části zkoumáme korelaci skupin sloves a gramatického aspektu, tedy zejména slovesných časů perfekta a imperfekta, ale i dalších tvarů souvisejících s aspektem, a to přítomného a perfektního participia a přítomného historického. Každá fáze vychází z několika teoretických konceptů.

a) První fáze analýzy – porovnání sloves ve dvojicích

Prvním konceptem je teorie příznakovosti. Protože se zabýváme páry sloves, zkoumáme, zda se skutečně člen dvojice, který by podle předpokladů měl být příznakový, tedy iterativní sloveso, jako příznakový člen chová.⁷² K tomuto účelu budeme u zkoumaných sloves vyhodnocovat následující proměnné:

První proměnnou je **frekvence** výskytu sloves ve dvojicích. Porovnání frekvence je relevantní ve smyslu příznakovosti. Podle teorie příznakovosti by se bezpříznakový člen dvojice (v našem případě sloveso neiterativní, fundující) měl vyskytovat minimálně stejně často jako člen příznakový.⁷³ Související proměnnou je **sémantický záběr**, respektive počet významů, protože teoreticky příznakový člen by měl být sémanticky komplexnější v tom smyslu, že by měl být informativnější, zaměřenější a mít užší referenční záběr než člen bezpříznakový.⁷⁴ Účelem zkoumání těchto dvou kritérií je určit, zda v každé dvojici opravdu platí, že primární sloveso je bezpříznakovým členem a iterativní příznakovým. Velké odchylky od výše uvedených předpokladů by mohly signalizovat, že ve zkoumaném období došlo např. k větším sémantickým posunům, případně se setřel nebo přehodnotil původní sémantický rozdíl.

Dalším teoretickým konceptem, na němž je naše analýza založena, jsou závěry Gerd Haverling z jejích prací zaměřených na další latinskou „aktionsartovou“ skupinu, inchoativní slovesa se sufixem *-sc-*. Haverling uvádí, že slovesa se sufixem *-sc-* jsou v klasické latině v zásadě dynamická a neterminativní (atelická) a že funkcí sufixu *-sc-* je právě měnit slovesa na dynamická a atelická a dále tranzitivní na intranzitivní. A zmiňuje, že další sufix, který vyjadřuje atelickou dynamičnost, je iterativní a intenzivní sufix *-tāre (-sāre/-itāre)*, který často signalizuje,

⁷² Bezpříznakovost primárního slovesa a příznakovost odvozeného slovesa popisuje Dressler 1968: 47: „Besonders klar ist dies bei den Aktionsartenpaaren, d.h. bei der Relation zwischen merkmallosem Simplex und bereits abgeleiteter Basis und suffigierter oder präfigierter Ableitung.“

⁷³ Kritérium frekvence (při typologických analýzách) formuluje např. Croft 2003 : 111: “if tokens of a typologically marked value occur at a certain frequency in a given text sample, then tokens of the unmarked value will occur at least as frequently in the text sample”.

⁷⁴ Viz např. Elšík – Matras 2006: 17: „... the marked member of an opposition is by definition more semantically complex (more informative, more focused, showing narrower referential scope) than the unmarked member.”

že se činnost opakuje, jako např. u *ventitāre* („chodit často“) nebo *rogitāre* („ptát se opakovaně, vyzvídat“).⁷⁵ Dalším cílem naší analýzy bude tedy prověřit, zda jsou iterativní slovesa skutečně atelická a dynamická a intransitivní a zda opravdu dokáží slovesa na atelická, dynamická a intransitivní měnit, tj. prověříme rozdíly mezi slovesy iterativními a fundujícími s ohledem na tyto rysy. Proto bude další sledovanou proměnnou **valence** sloves, která je důležitou proměnnou i při zkoumání polysémie sloves. Valence může pomoci při odlišování jednotlivých významů sloves, např. sloveso *imperāre* použité intransitivně mívá význam „vládnout“ nebo „velet“, zatímco totéž sloveso se dvěma objekty má význam „přikázat (někomu něco)“.

Další sledované proměnné na základě pozorování Gerd Haverling jsou **teličnost** a **dynamičnost**, případně **momentánnost**. Protože tyto rysy dobře korelují s vendlerovskou klasifikací, bude dalším aplikovaným teoretickým konceptem Vendlerova klasifikace sloves na *states*, *activities*, *achievements* a *accomplishments*. U této klasifikace jsou potíže s překladem do češtiny, protože se, pokud je mi známo, zatím nedaří najít jednoslovná pojmenování. Lehečková (2011) uvádí, že obvykle se používají označení stavy, aktivity, durativní události a momentánní/okamžité události. Existují i jiné možnosti překladu zejména posledních dvou tříd. V této práci zůstaneme pro zjednodušení u anglických termínů.

Přehledné zobrazení tříd slovesného děje podle Vendlera by mohlo vypadat takto:

	typ slovesného děje (aplikovatelná otázka)	Co dělal A v okamžiku t? [platný interval]	slovesný děj má pozitivní pravdivostní hodnotu	výsledek děj	možnost užití průběhového času
dlouhé děje	state (Jak dlouho?) <i>to love</i>	<i>A loved somebody.</i> [od t ₁ do t ₂]	stejnou v celém intervalu {t ₁ ;t ₂ }	nemá	ne
procesy s jednotlivými fázemi	activity (Jak dlouho?) <i>to run</i>	<i>A was running.</i> [od t ₁ do t ₂]	v každém okamžiku intervalu {t ₁ ;t ₂ }	nemá	ano
	accomplishment (Za jak dlouho?) <i>to draw a circle</i>	<i>A was drawing a circle.</i> [od t ₁ do t ₂]	v každém okamžiku intervalu {t ₁ ;t ₂ }	má v bodě t ₂	ano
krátké momenty	achievement V který okamžik? <i>to win</i>	<i>A won the race.</i> [v bodě t]	v bodě {t}	má	ne

⁷⁵ Viz Haverling 2000: 450-452 a Haverling 2010: 292-294.

Tabulka 1: Vendlerova klasifikace⁷⁶

Vztah klasifikace podle Vendlera a typů situací (*actionalities*) podle Gerd Haverling můžeme shrnout následovně:

Typy situací	Třídy slov. děje	States	Activities	Accomplishments	Achievements
telické		-	-	+	+
dynamické		-	+	+	+
durativní		+	+	+	-

Tabulka 2: Vztah tříd slovesného děje a typů situací podle Haverling⁷⁷

Tabulka neobsahuje děje habituální nebo iterativní. Při klasifikaci těchto dějů, vycházíme z hodnocení G. Haverling, která uvádí: „Iterativita souvisí s pluriokazionalitou, což je někdy účinek toho, když se telické nebo momentánní sloveso vyskytuje v imperfektivním aspektu, a je svým charakterem atelická.“⁷⁸ Iterativní děj by bylo v podstatě možné hodnotit buď jako sérii telických dějů, nebo jako jeden globální atelický děj, který lze dalším opakováním libovolně prodlužovat, a tedy nemá koncový bod. V této práci se přidržíme této druhé interpretace.

Ke klasifikaci slovesných dějů se používá celá řada testů, které popisují např. Filip (1999) nebo Dowty (1979). Tyto testy jsou založeny na angličtině, a proto se může stát, že pro jiné jazyky je bude třeba korigovat a i při aplikaci na angličtinu existují určitá omezení. Uvedeme si několik základních testů, které můžeme využít při analýze, a jejich konkrétní aplikaci a případná omezení probereme ve výsledkové části u konkrétních sloves.

Hlavním testem na ateličnost / teličnost, čili opozici *states*, *activities* oproti *achievements*, *accomplishments* je kombinace s časovými frázemi typu „jak dlouho“ (atelické) a „za jak dlouho“ (telické). Jako příklady aplikace tohoto testu na latinu uvádí Haverling (2000) akuzativní fráze typu *duos menses* „dva měsíce“ nebo *perpetuam noctem* „celou noc“ jako fráze prvního typu a ablativní fráze typu *uno die* „za jeden den“ jako fráze druhého typu.⁷⁹ Protože v latině na rozdíl od slovanských

⁷⁶ Tabulka je převzata z článku Martiny Vaníkové *Kompozicionální aspekt v latině* (v tisku).

⁷⁷ Tabulka je vytvořena podle popisu v jednotlivých kapitolách Haverling (2010).

⁷⁸ Haverling 2010: 294: „Iterativity is related to plurioccasionality, which is sometimes the effect when a telic or momentaneous verb occurs in the imperfective viewpoint and is atelic in character.“

⁷⁹ Viz Haverling 2000: 62.

jazyků může platit, že telickou nebo atelickou interpretaci určuje celá predikace,⁸⁰ může být pomocným kritériem pro hodnocení (a)teličnosti také povaha objektu slovesa s ohledem zejména na jeho delimitovanost, počitatelnost, generičnost/individuálnost, specifičnost/nеспецифичnost apod.⁸¹

Testem na dynamičnost, tedy rozlišení mezi *states* a *activities*, je např. skutečnost, že jen děje, a nikoli stavy mohou být v imperativu a stavy nebývají rozvity adverbii *deliberately*, *carefully*, což naznačuje neagentivnost ve smyslu, že nejsou kontrolované subjektem. Tuto neagentivnost mají *states* společnou s *achievements*.⁸²

Kromě povahy objektu mohou být dobrým kritériem pro hodnocení (a)teličnosti adverbialní fráze, kdy např. fráze s předložkou *in* + ablativem, tj. odpovědi na otázku „kde?“, naznačují atelický stav nebo děj, zatímco fráze s předložkou *in* + akuzativem, tj. odpovědi na otázku „kam?“, naznačují cíl, tedy telický děj.⁸³

Pro jemnější rozlišení telických dějů na durativní a momentánní, tedy *accomplishments* a *achievements*, se může použít test, kdy u momentánních dějů většinou platí, že „za nějakou dobu“ = „po nějaké době“, zatímco u durativních toto neplatí. Např. věta *John noticed the painting in a few minutes* znamená totéž jako *John noticed the painting after a few minutes (achievement)*, zatímco *John built a*

⁸⁰ Filip (2008: 218) uvádí, že zatímco ve slovanských jazycích se teličnost vyjadřuje zejména na úrovni slovesa (s výjimkou bezpříznakových nedokonavých sloves), v germánských jazycích leží hlavní břemeno kódování teličnosti na přímém předmětu. Např. v angličtině se ve větě *John ate sandwiches* predikace vyhodnotí jako atelická, ve větě *John ate three sandwiches* je telická. U některých sloves nemusí rozhodovat předmět, ale rozhodující může být příslovečné určení, např. u věty *The tailor lengthened my pants in two hours / The tailor lengthened my pants for two hours* je v prvním případě predikace telická – v češtině tomu odpovídá dokonavé sloveso – „prodloužil“, ve druhém případě je atelická – „prodlužoval“. Něco podobného může platit i v latině, protože latina nemá vidové dvojice. Zejména to může být relevantní při použití bezpříznakového času, např. perfekta (příklady: Filip 2008: 225, 230, 231).

⁸¹ Srov. Lehečková 2011: 117.

⁸² To uvádí např. Pinkster (2015: 22), ale jeho klasifikace je poněkud odlišná; podobné kritérium zmiňuje i Dowty (1979: 54), nicméně existují určitá omezení.

⁸³ Zde je ovšem třeba brát v úvahu rozdíly mezi češtinou a jinými jazyky, protože v češtině mají slovesa typu „dát/položit“ jinou vazbu než v latině, kde sloveso *pōnere* má vazbu s předložkou *in* + ablativem a podobně v angličtině má sloveso *put* vazbu s předložkou *in*, a nikoliv *into*.

cabin in three years (accomplishment) neznamená totéž jako *John built a cabin after three years*.⁸⁴

Protože tyto testy podléhají omezením, v konkrétních případech se mohou kombinovat nebo používat ještě další kritéria, která budou podrobně popsána ve výsledkové části.

Kde to bude relevantní, bude brána v úvahu také **diateze**, zejména jako pomocné kritérium pro rozlišení významů.

Ukázalo se, že další relevantní proměnnou je, **zda od fundujícího slovesa existují odvozená slovesa s prefixem**, protože ta tvoří určitý třetí prvek ke dvojici iterativní – fundující sloveso, který může mít vliv na jejich distribuci. Ovšem rozbor samotných těchto odvozených sloves s prefixem není předmětem této práce.

V první fázi úmyslně hodnotíme významy sloves a další parametry jako (a)telichnost za použití jiných kritérií, než jsou slovesné časy, protože ty jsou předmětem analýzy ve druhé fázi.

b) Druhá fáze analýzy – kombinovatelnost s kategoriemi relevantními pro aspekt

I v druhé fázi vycházíme z několika teoretických předpokladů týkajících se vztahu aspektu (v latině vyjadřovaného hlavně perfektem a imperfektem) a tříd slovesného děje. Např. Haverling uvádí: „Ačkoliv se aspektová (*viewpoint*) opozice⁸⁵ vyskytuje u všech typů slovesného děje (*actionality*), existuje významný statistický rozdíl: imperfektivní aspekt se používá častěji, když je typ děje statický a atelický, než když je telický a momentánní“.⁸⁶ Dressler (1968: 60) hovoří o afinitě, tedy určité příbuznosti mezi iterativním aktionsartem a imperfektivním aspektem, což vysvětluje tím, že formy iterativního aspektu zejména v minulosti mohou samy o sobě mít iterativní význam, ovšem s tím, že u imperfekta se tolik nezdůrazňuje diskontinuita.

⁸⁴ Příklady jsou převzaty z Filip (1999: 22).

⁸⁵ Aspektovou opozicí se zde rozumí opozice mezi imperfektem a perfektem, protože Haverling uvádí, že i když se *viewpoint* vyjadřuje v různých časech v různém stupni, jedině v minulosti existuje jasná aspektová opozice mezi imperfektem a perfektem (Haverling 2010: 437).

⁸⁶ Haverling 2010: 438 „Although the viewpoint opposition is found in all the forms of actionality, there is an important statistical difference: the imperfective viewpoint is more frequently used when the actionality is stative or atelic than when it is telic and momentaneous.“

Afinita ovšem neznámá, že by se opakování děje a perfektní aspekt vzájemně vylučovaly, nýbrž to, že vyskytuje-li se iterativní sloveso v perfektu, souhrnný pohled perfekta převažuje nad reálnou opakovaností děje. Podle Reinholda (1956) stavová slovesa (zhruba odpovídající statickému typu děje u Haverling) tíhnou spíše k imperfektu a dějová k perfektu, ovšem dokládá to statisticky pouze na Caesarových *Commentarii belli Gallici*.

Úkolem druhé fáze bude zjistit, zda existuje nějaká kompatibilita nebo inkompatibilita mezi typy situací (třídami slovesného děje) a slovesnými časy relevantními pro aspekt. To znamená, že hlavním zkoumaným parametrem bude výskyt zkoumaných sloves v **imperfektu** a **perfektu**. V úvahu bereme vzhledem k pravidlům o obligatorním používání konjunktivů v různých typech vedlejších vět pouze indikativ imperfekta a perfekta. Dalšími sledovanými tvary sloves bude **prézentní aktivní participium**, které vyjadřuje, jak píše např. Hofmann – Szantyr (1965), imperfektivní aspekt, a **perfektivní pasivní participium**, které se podle týchž autorů v prehistorické době tvořilo jen od perfektních kořenů a vyjadřuje význam podobný aoristu s výjimkou deponentních sloves.⁸⁷ Ještě dále se bude zkoumat **prézens historický**, který odpovídá perfektu, oproti všeobecnému a aktuálnímu přítentiu, který odpovídá imperfektu.⁸⁸

⁸⁷ Viz Hofmann – Szantyr 1965: 303 a 391.

⁸⁸ Viz Hofmann – Szantyr 1965: 305.

4. Výsledky výzkumu

Úvodem je třeba zdůraznit, že zde prováděné generalizace jsou založeny pouze na zkoumaném vzorku a pro potvrzení jejich všeobecné platnosti by bylo potřeba prozkoumat další data. Také významy sloves a jejich schématické zobrazení v sémantických mapách vycházejí jen z excerpovaného materiálu.

4.1 Porovnání sloves ve dvojicích

4.1.1 Slovesa *iactāre* – *iacere*

Celkový počet:

iactāre: 28

iacere: 28

Že je v tomto případě počet výskytů u obou sloves stejný, je naprostá náhoda. I tento údaj ale o něčem vypovídá, protože iterativní slovesa jakožto odvozená od primárních by měla být příznaková, a tedy mít omezenější distribuci.

Sémantika a sledované proměnné

a) Valence

Sloveso *iacere* je tranzitivní ve všech případech, přičemž za tranzitivní považujeme slovesa či spíše predikace, které mají objekt v akuzativu nebo místo něj objektovou propozici ve formě vedlejší věty či vazby akuzativu s infinitivem, např.

- (1) *Iugurtha inter alias res iacit oportere quinquenni consulta et decreta omnia rescindi.* (SALL. Iug. 11)

„Jugurtha podotkl mimo jiné, že je třeba zrušit všechna rozhodnutí a opatření z posledních pěti let.⁸⁹

V případě pasiva se predikace považuje za tranzitivní, má-li konkrétní subjekt (není neosobní), např.

- (2) *Nunc vides quibus fluctibus iactemur.* (CIC. Att. 1,18)

⁸⁹ Překlady do češtiny vycházejí z publikovaných překladů, které jsou uvedeny v seznamu literatury, ovšem v některých případech s nutnými úpravami.

„Nyní tedy vidíš, jakými vlnami jsme zmítáni.“

Za zvláštní druh predikací z hlediska tranzitivity se zde považují formy reflexivní, např.

- (3) *tamen ii sunt coloni, qui se in insperatis ac repentinis pecuniis sumptuosius insolentiusque iactarunt* (CIC. Catil. 2,20)

„jsou to však přece jen osadníci, kteří si vedli příliš rozmařile a pyšně nabyvše nenadále a rychle peněz“.

Sloveso *iactāre* je tranzitivní ve 22 případech, v 5 případech je reflexivní, jak dokládá výše uvedený příklad (3). V jednom případě je intranzitivní:

- (4) *iactatum in condicionibus nequiquam de Tarquiniis in regnum restituendis* (LIV. 2,13)

„zcela zbytečně se v těchto podmínkách přetřásalo opětovné uvedení Tarquiniů v královskou moc“.

b) Teličnost

Společným významem obou sloves je význam „házet“, „vrhat“. V tomto významu se vyskytuje častěji sloveso *iacere*, např.:

- (5) *simul ingruunt, saxa iaciunt* (TAC. ann. 1,27)
„současně se hrnou na něho, házejí kamením“.

Používá se v něm ale i sloveso *iactāre*:

- (6) *matres familiae de muro vestem argentum que iactabant* (CAES. Gall. 7,47)
„matky rodin házely z hradeb oděvy a stříbro“.

Sloveso *iacere* je v tomto významu použito 8x, *iactāre* 3x, přičemž význam je vždy atelický, jak dokládají objekty, kterými jsou většinou předměty, jimiž se hází,

v plurálu nebo nepočítatelné: u slovesa *iacere lapidēs, saxa* „kameny“, *tēla* „oštěpy“, *multitūdō armōrum* „množství zbraní“, *glandēs et iacula* „koule a kopí“, *ārīda māteria* „suchý materiál“, *arrepta signa* „ukořistěné prapory“, u slovesa *iactāre* vedle výše uvedeného příkladu také *arma* „zbraně“ a *quadrantēs* „čtvrťáky“. Děj vyjadřovaný těmito slovesy by bylo v těchto případech možné klasifikovat i jako iterativní, tedy děj atelický (házení kamením), který lze libovolně prodlužovat a může být rozvíjen časovými frázemi vyjadřujícími „jak dlouho“ a který se skládá z množství telických událostí (hození kamenem). Ani v jednom případě není význam slovesa momentánní „hodit“. Pro tyto významy se zřejmě používají slovesa s prefixem (jako *conicere*), o nichž bude ještě řeč dále.

Druhým významem, který mají obě slovesa společný, je význam házení přenesený na mluvení, tj. „prohodit“, „pronášet“ (řeči, nadávky, výhrůžky), u slovesa *iactāre* potom „přetřásat“ až „přetřásat příliš“ (chlubit se), např.:

- (7) *Multa ibi toto die in concilio variis iactata sermonibus erant.* (LIV. 1,50)
„Mnoho věcí tam bylo projednáváno po celý den shromáždění v rozmanitých řečech.“

Podobně u slovesa *iacere*:

- (8) *nisi expromeret propere, quas insidiarum sibi minas per ambages iaceret* (LIV. 2,12)
„neprozradí-li ihned, jakými úklady mu v hádankách vyhrožuje“.

Další příklad na sloveso *iactāre*:

- (9) *vana lex vana que legis auctores iactando inritum munus facti* (LIV. 2,42)
„vniveč přišel zákon a vniveč přišli i navrhovatelé zákona tím, že se vychloubali nicotným darem“.

Zatímco u slovesa *iactāre* je vyznění v těchto případech vždy atelické, u slovesa *iacere* najdeme i případy, kdy se nejedná o durativní činnost (*activity*) jako ve výše uvedených případech, ale o momentánní událost (*achievement*):

- (10) *sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, fatale sibi ut coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens* (TAC. ann. 12,64)
„ale zvlášť postrašena byla Agrippina, lekající se výroku Claudia, který prohodil v opilosti, že je mu souzeno, aby neřesti svých manželek snášel a trestal“.

V tomto případě je předmětem vztažné zájmeno *quam*, které zastupuje substantivum v singuláru *vox* „výrok“. Z kontextu vyplývá, že se jedná o jednorázovou událost. Proto hodnotíme děj v tomto případě jako telický.

Významem, v němž se vyskytuje jen sloveso *iacere*, je ten, kde jsou objektem výsledky činnosti, např. *agger* „násep“, *fundamenta* „základy“, *vallum* „val“, kdy je význam slovesa „nahazovat (val)“ nebo „položít (základy)“.

- (11) *'Iuppiter, tuis' inquit 'iussus avibus hic in Palatio prima urbi fundamenta ieci.*
(LIV. 1,12)
„love, na tvůj rozkaz a podle tvých věštných ptáků zde na Palatiu jsem položil první základy ke stavbě města.“

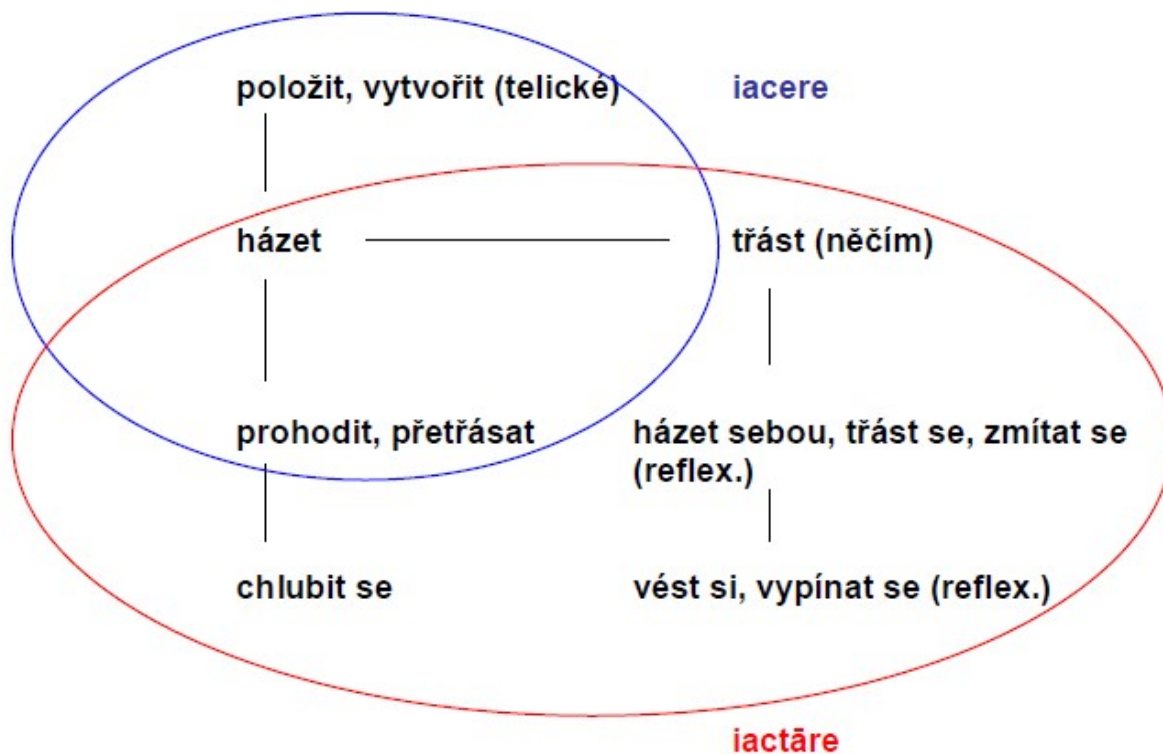
Tady se sloveso *iacere* používá ve svém původním významu „položít“, kdy funguje jako tranzitivní ke slovesu *iacēre* „ležet“. V tomto významu se sloveso *iactāre* nepoužívá.

Vzorcem, v němž se naopak nevyskytuje sloveso *iacere*, je u slovesa *iactāre* reflexivní vazba se zvratným zájmenem ve významu „třást se“, „zmítat se“ v něčem, přeneseně „pohybovat se“ v něčem, také s negativním zabarvením „vypínat se“, např.

- (12) *ne quis huius supplicio levando se iactare et in pernicie populi Romani posthac popularis esse possit* (CIC. Catil. 4,10)
„aby nikdo v budoucnosti nemohl se vypínat zmírňováním trestu tohoto člověka a stát se lidumilem ke zhoubě římského národa“.

Obě slovesa tedy mají některé významy společné, a to „házet“ a „pronášet“, a v některých významech se vyskytuje jen jedno z těchto sloves. U slovesa *iacere* je to

význam „položít, pokládat“ a některé ustálené vazby a u slovesa *iactāre* to jsou reflexivní významy „třást se, zmítat se, vypínat se“. Významy obou sloves lze schématicky znázornit následovně:

Obr. 2 Sémantická mapa sloves *iactāre* – *iacere*

Přehled hlavních sledovaných proměnných je uveden v následující tabulce:

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Předmětové s dativem	Reflexivní	Telické	Atelické
<i>iactāre</i>	1	22	-	5	-	28
<i>iacere</i>		28			12	16

Tabulka 3 – Přehled sledovaných proměnných sloves *iactāre* – *iacere*

Shrnutí

Potvrzuje se, že sloveso *iactāre* je jako příznakový člen této opozice atelické, sloveso *iacere* je z hlediska teličnosti neutrální podobně, jako je např. u českých vidových dvojic z hlediska teličnosti neutrální sloveso nedokonavé, zatímco dokonavé je příznakové – telické.⁹¹ U bezpříznakového slovesa celkové vyznění z hlediska teličnosti dotváří až povaha dalších větných členů, nejčastěji přímého

⁹¹ Srov. Filip 2008: 218.

objektu a adverbálních frází. Zatím to není statisticky významné, ale zdá se že, budeme-li tyto kategorie chápat jako kontinuální, je sloveso iterativní – *iactāre* – více atelické a více intransitivní. Tím by se potvrzovala teorie, že podobně jako slovesa se sufixem *-sc-* tíhnou i slovesa iterativní více k intransitivě a ateličnosti. Z hlediska dynamičnosti u těchto sloves není rozdíl, protože obě jsou dynamická.

Co se týká příznakovosti, je zajímavý absolutní počet výskytů obou sloves, který je stejný, ačkoliv by se bezpříznakový člen měl vyskytovat častěji. Zdá se, že v takovém případě hraje roli ještě třetí prvek, a to jsou slovesa s prefixem (*dēicere, reicere, conicere, prōicere* atd.), která se vyskytují velmi často (celkem z excerpovaných děl 449 případů ve všech tvarech, ale rozbor těchto případů by překračoval předmět této práce). U dalších zkoumaných sloves tedy budeme ověřovat hypotézu, že existuje-li hodně prefigovaných sloves a sloveso primární a iterativní mají podobné významy jako v tomto případě, telické významy se přesouvají na slovesa s prefixem a frekvence používání primárního slovesa se snižuje, protože v atelických významech mu konkuruje iterativní sloveso. Často potom zůstává zachováno ve fosilizovaných spojeních jako *fundāmenta iacere* „položít základy“, *ancorās iacere* „vyhodit kotvy“, *hāmum iacere* „nahodit udici“. Rozdíl v počtech významů není výrazný, u slovesa *iactāre* se vytvořil specializovaný význam „chlubit se“, „vypínat se“, který vychází z atelického a dynamického významu.

4.1.2 Slovesa *imperitāre* – *imperāre*

Celkový počet:

imperitāre: 17

imperāre: 110

Zde rozdíl ve frekvenci výskytu odpovídá tomu, že *imperitāre* je příznakovým členem.

Sémantika a sledované proměnné:

a) Valence

Imperitāre má z 18 případů pouze 1, kdy má přímý objekt v akuzativu:

- (13) *manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret* (TAC. ann. 12,54)
„trval strach, že jim některý císař nařídí totéž“.

V tomto případě má význam „nařídít“, což je jinak častý význam slovesa *imperāre*. Tento děj můžeme interpretovat jako iterativní, a tedy v souladu s definicí Gerd Haverling jako atelický. Ostatní případy vypadají z hlediska valence odlišně, protože *imperitāre* má vazbu s dativem bez přímého předmětu, např.

- (14) *imperitabat tum C. Cluilius Albae*. (LIV. 1,22)
„tehdy panoval v Albě Gaius Cluilius“.

ve významu „vládnout“ komu, případně s obligatorním doplněním lokálního určení jako např.

- (15) *qua tempestate Carthaginenses pleraque Africa imperitabant* (Sall. Iug. 79)
„v době, kdy Kartágo vládlo největší části Afriky“,

nebo zcela bez předmětu, jako např.

- (16) *pares iterum accusandi causas esse, si Nero imperitaret* (TAC. ann. 12,65)
„jsou tu prý stejné příčiny o obžalobě, má-li vládnout Nero“.

Imperāre má v 8 případech vazbu s dativem, tj. podobnou jako *imperitāre* ve významu „vládnout“, např.

- (17) *Igitur Iugurtha quam maxumas potest copias armat, urbis partim vi alias voluntate imperio suo adiungit, omni Numidiae imperare parat*. (SALL. Iug. 13)
„Jugurtha tedy vyzbrojil co největší vojsko, připojoval k své říši města tu násilím a jindy po dobrém, chystal se ovládnout celou Numidii.“

V 27 případech nemá žádný předmět, ale někdy se může jednat o elipsu, např.

(18) *Sic se complures annos illo imperante meruisse, ut nullam ignominiam acciperent, nusquam infecta re discederent.* (CAES. Gall. 7,17)

„Sloužili pod jeho velením dlouhé roky a vždycky se ctí a nikdy nezanechali ničeho, aniž by to dokončili.“

V těchto případech má význam „vládnout“ nebo „velet“. Dále se vyskytuje v mnoha spojeních se dvěma předměty ve významu „nařídít někomu něco“ (14x), s dativem a vedlejší větou, tj. „nařídít někomu, aby“ (19x), s akuzativem ve významu „nařídít něco“, případně „vyžádat si něco“, např. *obsidēs imperāre* „vyžádat si rukojmí“ (28x), případně s vazbou akuzativu s infinitivem ve významu „nařídít aby“ (8x).

b) Teličnost

Děj vyjádřený slovesem *imperitāre* je ve všech případech atelický, protože se na něj můžeme ptát otázkou „jak dlouho?“, a lze jej klasifikovat jako durativní, tedy se jedná o *activity*, s výjimkou příkladu (13), kdy bychom jej vyhodnotili jako iterativní, tj. i tak atelický.

U slovesa *imperāre* závisí teličnost na povaze valenčních doplnění. Teličnost nebo ateličnost se vyjadřuje na úrovni predikace. Sloveso *imperāre* se v jednom významu používá podobně jako sloveso *imperitāre*, tj. ve významu „vládnout“. Např.:

(19) *Ad haec Ariovistus respondit: ius esse belli, ut qui vicissent, iis quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent.* (CAES, Gall. 1,36)

„Ariovistus mu odpověděl tímto vzkazem: Je válečným právem, že vítězové vládnou poraženým tak, jak se jim zachce“.

Sloveso je intransitivní s předmětem v dativu a podle výše uvedeného kritéria je také atelické a jedná se o proces (*activity*). Sloveso *imperāre* se ovšem vyskytuje i v jiných vzorcích. Nejčastějším typem je:

(20) *item imperat, ut hastas equites erigerent* (LIV. 1,27)

„také nařídí, aby jezdci vztyčili kopí“,

nebo

- (21) *suis que imperavit, ne quod omnino telum in hostes reicerent* (CAES, Gall. 1,46)

„a nařídil svým (vojákům), aby v řádném pŕípadě na nepřítelē ořtěpy neházeli“.

V řtěchto pŕípadech je sloveso *imperāre* tranzitivní nebo ditranzitivní. Objekt zde má formu objektové obsahové propozice. Tyto predikace jsou telické, protože mají svůj výsledek vyjádřený obsahovou propozicí, a z hlediska protikladu durativní/momentánní patří spíše mezi momentánní (tedy *achievements*), což potvrzuje test napŕ. podle Filip (1999), podle nějž by v řtěchto pŕípadech spojení „pŕíkázal za několik minut“ znamenalo „pŕíkázal po několika minutách“ a nikoli, že pŕíkazování trvalo několik minut.⁹²

Podobně telické je sloveso *imperāre* ve větách typu:

- (22) *per legatos lugurthae imperat argenti pondo ducenta milia, elephantos omnis, equorum et armorum aliquantum* (SALL, lug. 62)

„pŕíkázal po poslech lugurthovi, aby odevzdal dvě stě tisíc liber stŕíbra, všechny slony a značné množství koní a zbraní“,

kde má sloveso *imperāre* vedle nepřímého objektu pŕímý objekt v akuzativu. Vzhledem k tomu, že v tomto pŕípadě objekt odpovídá obsahové propozici, na čísle objektu nezáleží.

Intranzitivní propozice bývají řasto atelické. Pouze v některých pŕípadech jsou u slovesa *imperāre* vyhodnoceny jako telické, ale zde se jedná spíše o elipsu. Napŕ.

- (23) *Nuntianti centurioni, ut mos militiae, factum esse quod imperasset, neque imperasse sese et rationem facti reddendam apud senatum respondit.* (TAC, ann. 1,6)

⁹² Viz Filip ,1999: 22.

„Setníkovi, který podle vojenského zvyku hlásil, že rozkaz byl vykonán, odpověděl, že on rozkaz nedal a že se bude muset odpovídat z činu před senátem.“

V prvním případě má sloveso přímý objekt *quod*, ve druhém objekt nemá, ale vztahuje se k témuž.

c) Adverbiální fráze

Adverbiálních frází se vyskytuje poměrně málo. Pokud se vyskytnou adverbia způsobu (*iniūstē* „nespravedlivě“ (2x), *superbē et crūdēliter* „pyšně a krutě“), vyskytnou se ve spojení s atelickým slovesem v intransitivní vazbě ve významu „vládnout, panovat“. S tímto významem se pojí také adverbia vyjadřující „v té době“ (*quā tempestāte, tum*).

Významy, které přibližně odpovídají uvedeným vzorcům, můžeme shrnout následovně. Zde sloveso *imperitāre* odpovídá svým užším záběrem příznakovému členu.

Obr. 3 Sémantická mapa sloves *imperitāre* – *imperāre*

Sledované proměnné jsou shrnuty v následující tabulce:

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intransitivní	Tranzitivní	Předmětové s dativem	Ditransitivní	Telické	Atelické
<i>imperitāre</i>	6	1	10	-	-	17
<i>imperāre</i>	18	48	8	36	87	23

Tabulka 4 – Přehled sledovaných proměnných sloves *imperitāre* – *imperāre*

Shrnutí

V této dvojici se sloveso *imperitāre* zřetelně projevuje jako příznakový člen: má užší sémantický záběr a je vždy atelické, zatímco o *imperāre* lze znovu konstatovat, že je z hlediska teličnosti neutrální a teličnost závisí na tranzitivitě a povaze argumentů. Rozdíl ve výskytu je značný, což může souviset se skutečností, že zde nevstupuje do hry třetí prvek ve formě sloves s prefixem, protože základní sloveso již vlastně je vytvořeno s prefixem: *imperāre* < *in* + *parāre*. Obě slovesa jsou dynamická, *imperitāre* je více intransitivní a více atelické a jeho význam by bylo možné ve většině případů označit jako durativní spíše než jako iterativní.

4.1.3 Slovesa *versāre* – *vertere*

Počet výskytů

versāre: 56

vertere: 100

Sémantika a sledované proměnné

a) Valence

Jak uvádí např. Hofmann – Szantyr (1965: 293), sloveso *vertere* si v pasivních tvarech zachovává svůj mediopasivní význam, tj. „otáčet se“. Pinkster (2015: 280) označuje toto sloveso jako autokauzativní, které může mít tento význam jak v aktivních tvarech, tak v reflexivních tvarech se zájmenem *se*, tak i v pasivních tvarech.

To se projevuje i u slovesa *versāre*, které se v našem vzorku ve 48 případech z 56 vyskytuje v pasivním tvaru a ve všech těchto případech má mediální význam, který vychází z významu „otáčet se“, přeneseně „pohybovat se v něčem“, „vyskytovat se někde“, např.

(24) *etenim iam diu, patres conscripti, in his periculis coniurationis insidiis que versamur* (CIC. Catil. 1,31)

„neboť již dlouho, otcové shromáždění, žijeme v těchto nebezpečných spiknutích a úkladech“.

Pouze v několika případech je v aktivu s předmětem v akuzativu, např.

- (25) *patrum interim animos certamen regni ac cupido **versabat*** (LIV. 1,17)
„mezitím otcové byli znepokojeni bojem o královskou vládu i bažením po ní“ (doslova „boj o vládu ... zneklidňoval duše otců“).

Jednou je v přítomném aktivním participiu, ale s významem mediálním:

- (26) *incautum inter multas **versantem** hostium manus* (LIV. 2,46)
„jak se zdržoval v neobezřelém zápalu boje mezi mnohými četami nepřátel“.

Vertere je v 58 případech tranzitivní s významem „obrátit, otočit“ (něco někam), např.

- (27) *iam ab alienis in suos **vertisse** superbiam* (LIV. 1,53)
„prý už od cizích obrátil zpupnost na své vlastní“.

Ve 42 významech má mediální význam „otočit se“, ať je v aktivu, pasivu nebo v reflexivním tvaru. Např.:

- (28) *omnis ira belli ad populationem agri **vertit*** (LIV. 2,62)
„všechna zběsilost válečná se obrátila na pustošení území“;
- (29) *quocumque **me verti**, argumenta senectutis meae video* (SEN.epist. 12)
„kam se obrátím, pozoruji známky svého stáří“;
- (30) *quod cogitatio in se ipsa **vertitur** eloquentia complectitur eos quibus cum communitate iuncti sumus* (CIC, off. 1,44)
„poněvadž přemýšlejíce se obracíme jen k sobě samým, kdežto výmluvností působíme i na ty, s nimiž jsme spojeni lidskou pospolitostí“

(doslova „přemýšlení se obrací jen do sebe, výmluvnost objímá i ty...“).

b) Teličnost a adverbialní fráze

Sloveso *versāre* ve 49 případech z 56 rozvíjí lokální příslovečné určení, které by mohlo být odpovědí na otázku „kde?“ – s předložkou *in* s ablativem, *inter* „mezi“, *ante* „před“ nebo s adverbiem *ibi* „tam“. Např.

(31) *cum respexissent et hostes in nostris castris versari vidissent, praecipites fugae sese mandabant* (CAES, Gall. 2,24)

„v tom ale spatřili nepřátele přímo v našem ležení (= že se nepřátelé vyskytují přímo v našem ležení) a dali se na zoufalý útěk“;

(32) *quod in his viri sine interpellationibus mulierum versantur* (VITR. 6,7).

„poněvadž v nich pobývají muži bez vyrušování ženami“.

V těchto případech vyjadřuje sloveso *versāre* proces, jeho význam je tedy atelický a dynamický. V testu na teličnost „jak dlouho“ x „za jak dlouho“ odpovídá typu „jak dlouho“, jak je vidět u výše uvedených případů. Někdy je i takovým adverbialním výrazem přímo rozvíjeno, např. *diutius* (2x) „déle“. Speciální jsou některé případy, kdy je sloveso *versāre* použito tranzitivně, např.:

(33) *tum Tarquinius fateri amorem, orare, miscere precibus minas, versare in omnes partes muliebrem animum* (LIV. 1,58)

„Tarquinius jí vyznával lásku, žádonil, střídal prosby s výhrůžkami, snažil se ze všech stran působit na ženského ducha (= obracet ženského ducha na všechny strany)“.

Toto je také jediný případ, kdy je sloveso *versāre* rozvíjeno adverbialní frází předložky *in* s akuzativem, tedy na otázku „kam“. Protože tento význam mívá spíše sloveso *vertere*, může být důvodem pro použití slovesa *versāre* vyjádření snahy, jako

je tomu v případě použití imperfekta se slovesy telickými.⁹⁵ A jedná se o infinitivní vazbu, takže protiklad imperfektum x perfektum nelze využít. Důvodem ale může být i to, že v příslovečném určení je substantivní fráze v plurálu (*omnēs partēs*).

Podobně se chová sloveso *versāre* i v případě:

- (34) *Rationes accipit, forum conterit, kalendarium versat.* (SEN. epist. 14)
„Přijímá vyúčtování, honí se po foru, stále má v rukou (= obrací) kalendář.“

Tady má sloveso *versāre* opravdu iterativní význam a odpovídá případu použití momentánního slovesa v imperfektu. To se tady opět nedá použít, protože věta je v přítomnosti vyjadřujícím obecný děj. Ve výše uvedených dvou příkladech projevuje sloveso *versāre* svou schopnost měnit telický význam slovesa *vertere* na atelický – jednou na konativní a jednou na iterativní význam. V tomto případě se ukazuje, že sufix *-t* může mít aspektový význam, podobně jako imperfektum.

Na rozdíl od slovesa *versāre* je sloveso *vertere* v 76 případech rozvíjeno lokálním příslovečným určením na otázku „kam“, tj. většinou vazbami předložek vyjadřujících směr, např.

- (35) *arma que quae in Antonium acceperit contra rem publicam versa* (TAC. ann. 1,10)
„zbraně, jež dostal proti Antoniovi, obrátil (byly obráceny) proti státu“.

Takové adverbialní fráze často fungují jako obligatorní doplnění, ať má sloveso *vertere* význam „obrátit (se)“, nebo abstraktnější jako „změnit (se) z něčeho v (na) něco“. Např.:

- (36) *namque coepere nobilitas dignitatem, populus libertatem in lubidinem vertere* (SALL. lug. 41)
„začali totiž urození své postavení a lid svou svobodu proměňovat ve zvlí“.

⁹⁵ Jak popisuje např. Pinkster (2015) na str. 380, 381, kde hovoří o imperfektu *de conatu*, jako např. *Quo nunc ibas?* (Pl. Mer. 884) „Kam jsi teď šel?“

Vzhledem k tomu, že většinou je vyjádřen cíl (výsledek) obrácení nebo změny, nebo je implikovaný, je sloveso *vertere* ve většině případů telické kromě případů, kdy se jedná o opakování.⁹⁶ Děje vyjádřené predikacemi by někdy bylo možné zařadit mezi durativní (accomplishment), jako např.:

- (37) *aliquamdiu aequatus inter omnes terror fuit; paulatim totus **vertere** in plebem coepit* (LIV. 3,36)

„pozdvolna se však to zastrašování začalo zcela obracet proti lidu“,

což dokládá fázové sloveso *coepisse* „začít“, nebo momentánní (achievement):

- (38) *Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos **vertit** repente* (TAC. ann. 1,63)

„Arminius dal svým pokyn, aby se soustředili a postupovali k lesům, pak se náhle obrátil“.

V několika málo případech obě tato slovesa vyjadřují spíše stav ve významu „spočívat v něčem“. V tomto významu jsou obě atelická, statická. Např.

- (39) *in eo **verti** puellae salutem, si postero die vindex iniuriae ad tempus praesto esset* (LIV. 3,46)

„v tom že záleží spása té dívky, jestliže se on příštího dne včas dostaví jako obhájce proti tomu příkoří“.

- (40) *aut enim in perspicientia veri sollertia que **versatur*** (CIC, off. 1,5)

„bud' (čestné jednání) souvisí s pronikavým poznáním pravdy (= spočívá v pronikavém poznání pravdy)“.

Hodnocení těchto predikací jako stavů podporuje to, že subjekt je vždy neživotný. Sledované proměnné jsou shrnuty v následujících tabulkách:

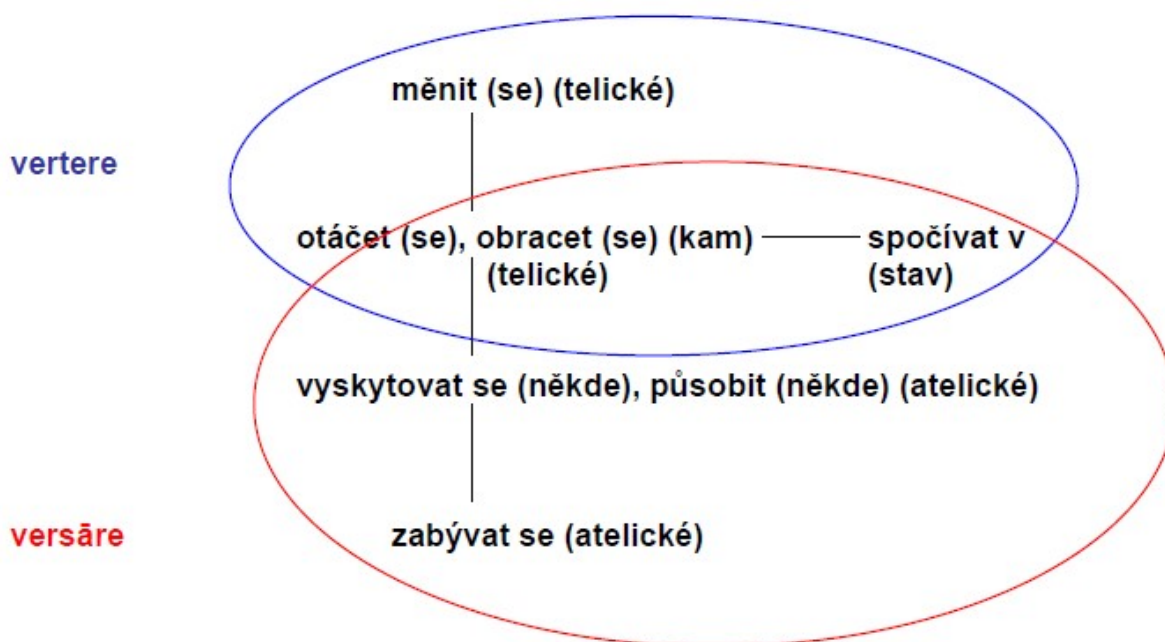
⁹⁶ Tyto případy probereme v kapitole 4.2.1 o kompatibilitě se slovesnými časy.

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Předmětové s dativem	Reflexivní / medium	Telické	Atelické
versāre		5		51	-	56
vertere		58		42	92	8

Tabulka 5a – Přehled sledovaných proměnných sloves *versāre* – *vertere*

Sloveso	Lokální příslovečné určení – kde?	Příslovečné určení cíle – kam?
versāre	49	1
vertere	3	76

Tabulka 5b – Adverbiální doplnění sloves *versāre* - *vertere*

Obr. 4 Sémantická mapa sloves *versāre* – *vertere*

Shrnutí

V této dvojici je sloveso *versāre* jakožto příznakový člen téměř vždy atelické, zatímco *vertere* je většinou telické a jen v málo případech atelické. Sloveso *versāre* se může používat podobně jako imperfektum ve spojení s telickým slovesem k vyjádření snahy nebo opakování, zejména v případě, kdy nemůžeme využít imperfektum. Rozdíl ve frekvenci není tak značný. Jednak došlo k tomu, že si sloveso *versāre* vytvořilo specializovaný význam „vyskytovat se, pohybovat se v něčem“ až „zabývat se něčím“, který ale stále vychází z atelické podstaty slovesa. Dále do hry vstupuje ještě třetí prvek – slovesa s prefixem (*advertere*, *āvertere*,

ēvertere, convertere, pervertere atd.); i když jich není takový počet jako u dvojice *iactāre – iacere*, je jich poměrně dost (309 výskytů ve všech tvarech, pokud počítáme i *animadvertere*). V několika případech se objevují i tvary slovesa *versāre* s prefixem, hlavně *obversāre* a *adversāre*, ale ty nebyly předmětem tohoto zkoumání. Samotné sloveso *vertere* se také jako *iacere* vyskytuje v ustálených spojeních, a to zejména *terga vertere* „dát se na útěk“ (10 výskytů) a fráze *quod bene vertat* „aby to dobře dopadlo“ (3 výskyty).

4.1.4 Slovesa *sustinēre – sustentāre*

Počet výskytů

sustentāre: 17

sustinēre: 96

Rozdíl ve výskytu je značný, *sustentāre* se projevuje jako příznakový člen opozice. Frekvence výskytu může podobně jako u *imperāre – imperitāre* souviset s tím, že fundující sloveso je sloveso s prefixem.

Sémantika a sledované proměnné

a) Valence

Obě slovesa jsou ve většině případů tranzitivní, ojediněle se sloveso *sustinēre* vyskytlo v reflexivním spojení, jako např.:

(41) *nuntios ad eum mittit, nisi subsidium sibi submittatur, sese diutius sustinere non posse* (CAES, Gall. 2,6)

„poslal mu zprávu, že se nedokáže udržet, jestliže mu (Caesar) nepošle pomoc“.

Jinak se obě slovesa vyskytují ve dvou hlavních skupinách významů, a to „udržovat něco“ a „odolávat vůči něčemu“.

b) Teličnost a dynamičnost

Sloveso *sustentāre* je většinou dynamické (podle jednoho testu na rozdíl mezi statickými a dynamickými typy situací může být rozvíjeno adverbii typu „záměrně“, „pečlivě“) a atelické. Jeho převažujícím významem je „udržovat něco“ nebo „podporovat něco“, např.

(42) *nulla in praesens formidine, dum Augustus aetate validus se que et domum et pacem **sustentavit*** (TAC. ann. 1,4)

„a prozatím se ničeho neobávali, dokud byl Augustus mladší a při síle a dovedl udržet sebe, rodinu i mír“.

O něco méně častý je význam „odolávat něčemu, zadržovat něco“, např.

(43) *Sed milites Iugurthini, paulisper ab rege **sustentati**, postquam maiore vi hostes urgent, paucis amissis profugi discedunt.* (SALL. Iug. 56)

„Ale Jugurthovi bojovníci se dali králem jen krátko zdržovat, a když na ně nepřátelé začali mocněji dorážet, rozprchli se, ztrativše jen nemnoho lidí.“

Význam takových predikací můžeme vyhodnotit jako atelický a dynamický (activities). Podle testu na atelický a telický význam odpovídají typu, na který se lze ptát otázkou „jak dlouho?“, a nikoli „za jak dlouho?“. V některých větách se přímo vyskytuje adverbium, které vyjadřuje trvání, a to *diū* „dlouho“ nebo v příkladu (43) *paulisper* „krátce“.

U slovesa *sustinēre* jakožto bezpříznakového členu opozice není situace tak jednoznačná (také se vyskytuje mnohem častěji). Kromě výše uvedených významů, jako např.

(44) *hominem esse barbarum, iracundum, temerarium; non posse eius imperia diutius **sustinere*** (CAES. Gall. 1,31)

„je to člověk barbarský, prchlivý a zbrklý, není možné déle snášet jeho nadvládu“,

kdy má atelický a dynamický význam, se vyskytuje i ve stavovém fyzickém významu „nést, držet, podpírat“, např.:

- (45) *sed ea ruunt et labuntur onera que parietes non possunt **sustinere*** (VITR. 2,4)
„(kámen) se hroutí a smeká a stěny nemohou snést zatížení“.

Takové významy jsou také atelické, ale statické, subjekty jsou v tomto případě většinou neživotné (*aesculus* „dub“, *aqua* „voda“ atd.).

Sloveso *sustinere* se vyskytuje i v predikacích, které mají telický a momentánní význam, jako např.:

- (46) *cum simul fragor rupti pontis, simul clamor Romanorum alacritate perfecti operis sublatus, pavore subito impetum **sustinuit*** (LIV. 2,10)
„tu však praskot bortícího se mostu a současně i jásot Římanů nad povedeným dílem útok zděšených nepřátel zadržel“.

Telická interpretace je zde založena na významu slovesa, a to „zastavit, zadržet“, který je jiný než v ostatních případech, a podporuje ji ještě adverbium *subito* „náhle“, které také signalizuje momentánní význam (achievement). V tomto případě se adverbium přímo podílí na vytváření telického významu.

Podobně v dalším příkladu:

- (47) *Quia Tarquinius esse in exercitu Latinorum auditum est, **sustineri** ira non potuit, quin extemplo confligerent.* (LIV. 2,19)
„Protože se proslýchalo, že v latinském vojsku jsou Tarquiniové, nebylo možné ovládnout výbuch hněvu a zdržet vojáky od srážky.“

Významy obou sloves a sledované parametry lze shrnout takto:

Obr. 5 Sémantická mapa sloves *sustentāre* – *sustinēre*

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Předmětové s dativem	Reflexivní / medium	Telické	Atelické
<i>sustentāre</i>	1	16	-	-	-	17
<i>sustinēre</i>	3	91	-	2	11	85

Tabulka 6 – Přehled sledovaných proměnných sloves *sustentāre* – *sustinēre*

Shrnutí

Sloveso *sustentāre* se projevuje jako výrazně příznakový člen opozice. Vyskytuje se mnohem méně často a jeho sémantický záběr je omezenější. Je také vyhraněně atelické a dynamické, což sloveso *sustinēre* není. V tomto případě mezi slovesy není rozdíl v tranzitivitě: obě jsou tranzitivní kromě několika ojedinělých případů, kdy by se mohlo jednat o elipsu. Rozdíly ve frekvenci výskytu a sémantickém záběru jsou podobné jako u dvojice *imperitāre* – *imperāre*, kde také fundující sloveso bylo prefigované, takže zde nepůsobí další prvek ve formě sloves s prefixem.

4.1.5 Slovesa *certāre* – *cernere*

Počet výskytů

certāre: 43

cernere: 33

Toto je první případ, kdy se ve vzorku předpokládaný příznakový člen opozice vyskytuje častěji než člen bezpříznakový.

Sémantika a sledované proměnné

a) Valence

Sloveso *certāre* se používá ve významu „bojovat, zápasit nebo přít se“ a používá se intranzitivně. Když se vyskytuje v pasivu, jedná se o neosobní vazbu, např.

(48) *Eodem tempore apud Zamam magna vi certabatur.* (SALL. lug. 60)

„Tou dobou se před Zamou bojovalo s velikým úsilím.“

Naproti tomu sloveso *cernere* je vždy tranzitivní, např.

(49) *Prima luce et nostri omnes erant transportati et hostium acies cernebatur.*

(CAES. Gall. 7,62)

„Za svítání se naši přepravili a vzápětí spatřili před sebou bojový šik nepřátel (= byl vidět bojový šik nepřátel).“

b) Teličnost, dynamičnost a adverbialní fráze

Sloveso *certāre* je ve zkoumaných větách dynamické a atelické. Děje jím označené můžeme klasifikovat jako *activities*. To dokládají adverbialní fráze vztahující se k samotnému ději, ne k výsledku. Jsou to fráze vyjadřující „bojovat, zápasit“ „s kým“ (*cum Gallis* „s Galy“), „s čím“ (*cum scelere* „se zločinem“),

„kde“ (*apud Zamam* „u Zamy“), „čím“ (*missilibus* „oštěpy“), „v čem“ (*benignitate, odiō* „v dobrotě, v nenávisti“). V některých větách je přítomno příslovečné určení důvodu „kvůli čemu, za co“, ale vyznění predikace je atelické, např.:

(50) *Romanis hostibus que, proelio intentis, magna utrimque vi pro gloria atque imperio his illis pro salute certantibus* (Sall. lug. 94)

„Římané i nepřátelé byli úplně zabráni bojem a z obou stran s velikým úsilím zápolili jedni za slávu a moc, druhí za svoji záchranu“.

Přímo se také vyskytují adverbia popisující, že děj trval nějakou dobu nebo opakovaně, např.

(51) *adeo civitates eae perpetuo in Romanos odio certavere* (LIV, 3.4)

„ty obce ustavičně závodily v nenávisti proti Římanům“.

Sloveso *cernere* je také atelické, ale dynamické je jen v některých případech, a to ve významu „pozorovat“. Také se používá ve významu „vidět“, případně v pasivních vazbách ve významu „je nebo lze vidět“, např.

(52) *atque illum adesse et haec coram cernere existimate* (CAES. Gall. 6,8)

„představte si, že (Caesar) je přítomen a že všechno pozoruje“.

V této větě má *cernere* dynamický význam (*activity*), mohlo by být rozvíjeno adverbium „úmyslně“. V jiných větách má význam spíše statický:

(53) *sed quoniam decorum illud in omnibus factis dictis in corporis denique motu et statu cernitur* (CIC. off. 1,35)

„ale poněvadž se ona slušnost jeví (je vidět) ve všech činech, slovech a konečně v pohybech a postojích těla“.

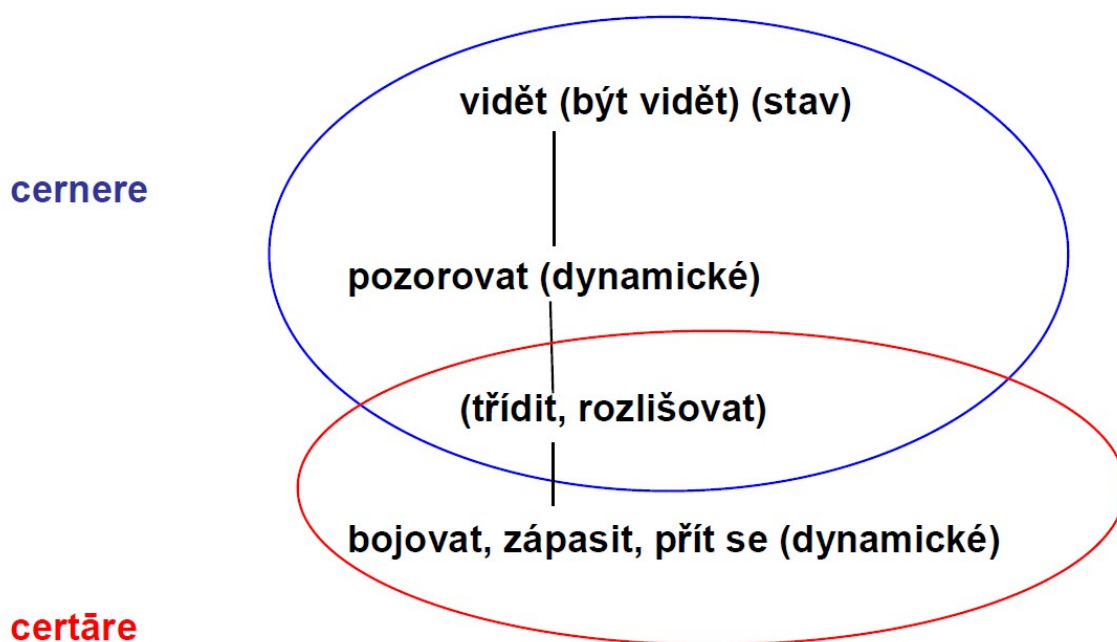
Z uvedených příkladů se zdá, že významy obou sloves jsou velmi odlišné. Ovšem základní význam slovesa *cernere*, který je doložen např. v díle Catona staršího *De agricultura*, byl „prosívát“, odtud „třídit“ a „rozlišovat“, z čehož potom

vycházejí významy obou sloves „pozorovat“ na jedné straně a „rozhodovat bojem“ na druhé straně. V našem korpusu se sloveso *cernere* v tomto významu nevyskytuje. V jednom případě se vyskytlo sloveso *cernere* ve významu, který je jinak spojen se slovesem *certāre*, ale jedná se o citát poezie, a tak vlastně do této práce, která se zabývá prozaickými díly, nepatří:

(54) *ferro non auro vitam cernamus utrique* (CIC. off. 1,12)
 „mečem, nikoli zlatem my o život zápasme spolu“.

Tady má sloveso *cernere* podobný význam jako *certāre* („zápasit“), ale liší se v tom, že je tranzitivní.

Významy a sledované proměnné sloves *certāre* a *cernere* můžeme shrnout následovně:

Obr. 6 Sémantická mapa sloves *certāre* – *cernere*

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Předmětové s dativem	Reflexivní / medium	Telické	Atelické
<i>certāre</i>	43	-	-	-	-	43
<i>cernere</i>		33	-	-	-	33

Tabulka 7 – Přehled sledovaných parametrů sloves *certāre* – *cernere*

c) Diateze

I když je sloveso *certāre* intransitivní, vyskytuje se v pasivu, ale s neosobním subjektem, tedy zejména ve významu „bojovalo se“ (16 případů). Sloveso *cernere* je v pasivním významu v 19 případech z 33, a to zejména ve statickém významu „být vidět“ (v něčem).

Shrnutí

V tomto případě se příznakový člen, sloveso *certāre*, vyskytuje dokonce častěji než fundující sloveso. Může to být proto, že zde existuje třetí prvek v podobě sloves s prefixem, zejména *dēcernere*, jak uvidíme v následující kapitole, ale také *discernere*, *sēcernere* a *excernere*, i když tato tři nejsou tak frekventovaná. Významným důvodem může být také, že se významy těchto sloves od sebe výrazně vzdálily, takže fungují v podstatě jako samostatná slovesa a sloveso *cernere* má ve významu „vidět“ frekventovaného konkurenta, sloveso *vidēre*. Znovu ale došlo k tomu, že se sloveso příznakové, iterativní, specializovalo ve významu, který je dynamický a atelický. Sloveso *cernere* je také atelické, i když je tranzitivní, ale jeho objekty jsou předměty pozorování, a ne výsledky činnosti. Oproti slovesu *certāre* se často vyskytuje ve statických významech, takže sloveso *certāre* je dynamičtější.

4.1.6 Slovesa *dēcertāre* – *dēcernere*

Počet výskytů

dēcertāre: 10

dēcernere: 96

Oproti předchozí dvojici bez prefixu je rozdíl ve výskytu mezi slovesy ve dvojici značný, což je ve shodě s předchozími dvojicemi sloves, kde fundující sloveso je vytvořeno s prefixem. V tomto případě je navíc možné, že je sloveso *dēcertāre* odvozeno prefixací od slovesa *certāre*, takže se o pravou dvojici fundující – derivované sloveso nejedná. V takovém případě by nízká frekvence odpovídala nízké frekvenci jiných sloves odvozeným prefixací od iterativních sloves, např. *adversāre*, ale těmi se zde podrobně nezabýváme.

Sémantika a sledované proměnné

a) Valence

Sloveso *dēcertāre* je podobně jako sloveso bez prefixu intransitivní. Pokud má nějaké doplnění, mívá ablativní vazbu, např. bojovat, utkat se *proeliō, pugnā* „v bitvě“, *manū* „se zbraní v ruce“, *aciē* „v boji“.

Sloveso *dēcernere* je v 10 případech intransitivní a v nich má podobný význam i podobná doplnění jako sloveso *dēcertāre*, jako je tomu v případě:

(55) *Arcessita deinde auxilia et a Latinis populis et a Cumis tantum spei fecere, ut acie decernere auderent.* (LIV. 2,14)

„Avšak pomoc, kterou povolali z latinských kmenů i z města Cum, posílila jejich vyhlídky do budoucnosti natolik, že se odvážili svést rozhodný boj v poli.“

Podobnost použití obou sloves v tomto významu dokumentuje jeden případ, kdy se obě slovesa vyskytují v jedné větě:

(56) *qua re expetenda quidem magis est decernendi ratio quam decertandi fortitudo* (CIC. off. 1,23)

„máme tedy usilovat o to, abychom dosáhli cíle raději rozumnou politikou než vojenskou statečností“.

Na tomto příkladu je vidět, že obě slovesa mají podobný význam a používají se podobně, jsou obě intransitivní, ale sloveso *dēcertāre* má v jistém ohledu větší „intenzitu“, *dēcernere* znamená rozhodovat politicky, *dēcertāre* rozhodovat vojensky, tj. bojovat.

Kromě těchto případů je ale valenční vzorec slovesa *dēcernere* jiný. V 72 případech má přímý objekt, většinou ve významu „rozhodnout“, „určit“ něco a ve 14 případech má vazbu se dvěma předměty ve významu „určit“, „přidělit“ někomu něco.

b) Teličnost

I když se sloveso *dēcertāre* někdy překládá jako „utkat se v boji“ nebo na základě významu slovesa *dēcernere* „rozhodnout bojem“, příklady ukazují, že je spíše atelické, např.

(57) *ut potius in suis quam in alienis finibus **decertarent** et domesticis copiis rei frumentariae uterentur* (CAES. Gall. 2,10)

„tímto způsobem by mohli bojovat na svém, a nikoli na cizím území a využít doma nahromaděných zásob“.

I když se sloveso *dēcertāre* přeloží jinak, zachovává si atelickou a dynamickou povahu:

(58) *si iterum experiri velint, se iterum paratum esse **decertare*** (CAES. Gall. 1,44)

„jestliže to zkusí podruhé, znovu se s nimi ochotně utká (= bude bojovat)“.

Sloveso *dēcernere* se v intransitivním použití chová podobně jako *dēcertāre* a je atelické a dynamické, např.

(59) *obviam egressi, ut potius acie **decernerent**, quam inclusi de tectis moenibus que dimicaret* (LIV. 1,15)

„vyrazili jim naproti, aby se spíše utkali přímo, než aby uzavření museli bojovat o domy a hradby“.

V některých případech ale sloveso *dēcernere*, i když nemá přímý předmět, má telický význam „vydat rozhodnutí“. Např.:

(60) *neque, cum **decresset**, quisquam obtemperabat* (LIV. 2,27)

„a i když byl (výrok) vyneseno, nikdo neuposlechl“.

V tranzitivním nebo ditranzitivním použití má sloveso *dēcernere* telický, momentánní význam (*achievement*), např.:

(61) *id modo sciscerent iuberent que, ut senatus **decerneret**, qui Romae regnaret*
(LIV. 1,17)

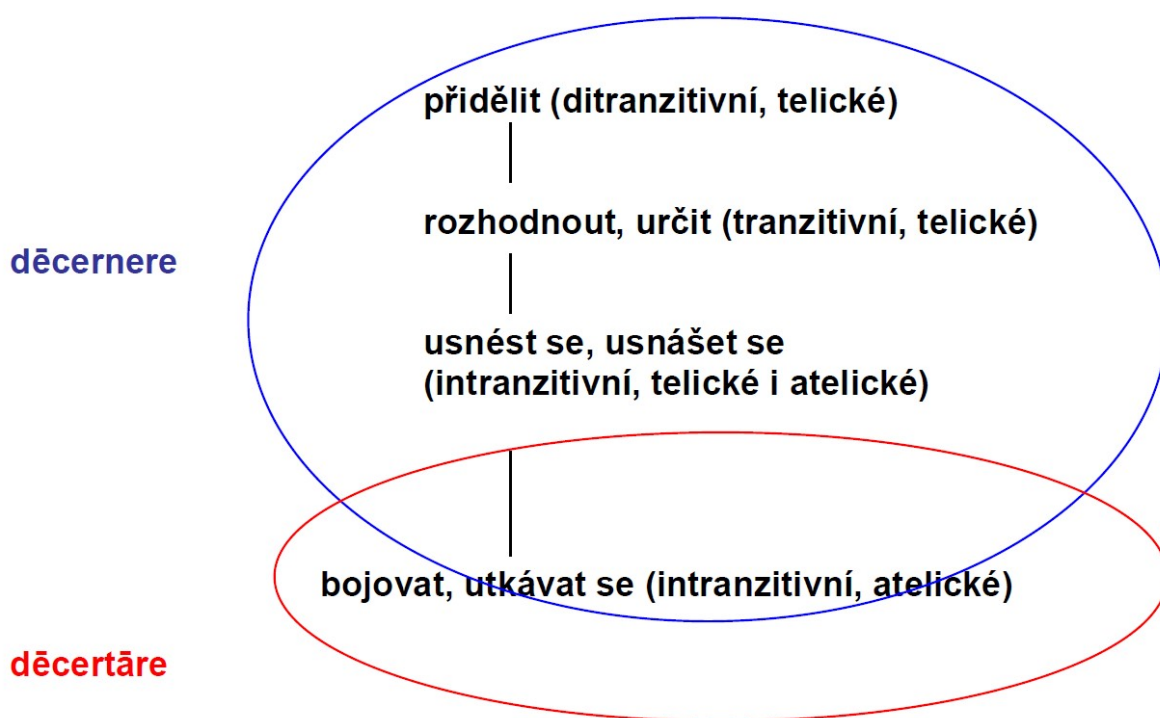
„měli se usnášet a senátu ukládat, aby rozhodl, kdo by měl v Římě kralovat“,

nebo

(62) *consularia insignia Ciloni, Aquilae praetoria **decernuntur*** (TAC. ann. 12,21)

„Cilonovi byly přisouzeny konzulské, Aquilovy praetorské odznaky“.

Významy a sledované proměnné můžeme shrnout následovně:

Obr. 7 Sémantická mapa sloves *dēcertāre* – *dēcernere*

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Ditransitivní	Reflexivní / medium	Telické	Atelické
<i>dēcertāre</i>	10	-	-	-		10
<i>dēcernere</i>	10	72	14	-	91	5

Tabulka 8 – Přehled sledovaných parametrů sloves *dēcertāre* – *dēcernere*

Shrnutí

Jako u dalších sloves s prefixem v tomto souboru je sloveso *dēcernere* výrazně frekventovanější než sloveso iterativní. Sloveso *dēcertāre* se chová jako příznakový člen, používá se v podstatě v jednom významu, který má i sloveso *dēcernere*, a to v tom významu, který je výrazně atelický, dynamický a durativní. V porovnání se slovesy bez prefixu, které jsou popisované v předchozí kapitole, nevykazuje *dēcertāre* oproti *certāre* téměř žádný rozdíl, zatímco *dēcernere* se liší od *cernere* tím, že se používá v telických a momentánních významech. Vzhledem k podobnosti významů sloves *dēcertāre* a *certāre* existuje i možnost, že sloveso *dēcertāre* je odvozeno prefixací od slovesa *certāre*. V tom případě by bylo potřeba toto sloveso porovnat i s dalšími slovesy odvozenými pomocí prefixu od iterativních sloves a na to v této práci již nezbyvá prostor.

4.1.7 Slovesa *clāmitāre* – *clāmāre*

Počet výskytů

clāmitāre: 24

clāmāre: 8

Už na frekvenci výskytu je vidět, že tato dvojice je poněkud netypická a liší se od ostatních, i když se podobný poměr vyskytoval už u slovesa *certāre*. Častější výskyt slovesa *clāmitāre* může opět souviset s existencí prefigovaných sloves, zejména *conclāmāre*, dále *inclāmāre*, *exclāmāre*, *reclāmāre*, *succlāmāre*, *dēclāmāre*, *acclāmāre*, jichž bylo celkem ve všech tvarech 34.

Sémantika a sledované parametry

a) Valence

Obě slovesa jsou ve většině případů tranzitivní, přičemž ve funkci objektu stojí obsahová propozice („volat, že; vykřikovat, že“) nebo přímá řeč. Sloveso *clāmitāre* je jednou a sloveso *clāmāre* dvakrát intranzitivní ve významu „křičet“, např.:

- (63) *quo ferocius clamitabat, eo infestius circumscindere et spoliare lictor* (LIV. 2,55)

„čím rozhořčeněji křičel, tím horlivěji z něho liktor trhal oděv a obnažoval ho“.

b) Teličnost a adverbialní fráze

Typickým objektem obou sloves je obsahová propozice ve formě vedlejší věty nebo vazby akuzativu s infinitivem, případně přímá řeč. Např.:

- (64) *clamant fraude fieri* (LIV. 3,24)

„vykřikují, že se to děje podvodem“

Predikace s předmětem ve formě obsahové propozice bývají často telické, ale tato dvě slovesa zde ve většině případů vyjadřují iterativní děj, který zde v souladu s pojetím Gerd Haverling (2010: 294) hodnotíme jako atelický, pokud jej chápeme jako jeden globální děj, který každým dalším opakováním můžeme libovolně prodlužovat. Potom se také na něj můžeme ptát otázkou „jak dlouho?“. Např.:

- (65) *Multis que sciscitantibus, cuinam eam ferrent, identidem, ne quis violaret, Talassio ferri clamitatum; inde nuptialem hanc vocem factam.* (LIV. 1,9)

„A když se mnozí vyptávali, komu ji nesou, tu prý volali znovu a znovu, aby jí nikdo neublížil, že ji nesou Talassiovi.“

Tady iterativní význam ještě podtrhuje adverbium *identidem* (znovu a znovu). Podobně i v dalším příkladu:

- (66) *suorum que fidem implorare coepit, saepe clamitans liberum se liberae que esse civitatis.* (CAES, Gall. 5,7)

„Vyzýval své lidi, aby mu zůstali věrni a stále vykřikoval, že je svobodný příslušník svobodného kmene.“

Sloveso *clāmāre* by mělo být z hlediska teličnosti bezpříznakové. V příkladech v našem vzorku však *clāmāre* vyjadřuje vždy atelický děj:

(67) *quamquam cuncti undique, et nexi ante omnes, ut signum daret, clamabant* (LIV. 2,25)

„Všichni ze všech stran, především dlužníci, volali (na konzula), ať dá znamení“.

Atelické hodnocení v tomto případě potvrzuje adverbium *undique* „odevšad“ a subjekt *omnes* „všichni“. I v ostatních příkladech je subjekt většinou v plurálu, ale vzorek je malý, takže hodnocení nemusí být reprezentativní.

Jen v jediném případě má sloveso *clāmitāre* jiný objekt než obsahovou propozici, a to objekt v plurálu, a i v tom případě je jeho význam atelický:

(68) *et repente agitadores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquunt* (PLIN. epist. 9,6)

„naráz by upustili od těch vozatajů, od oněch koní, které už na dálku poznávají a jejichž jména vykřikují“.

Sledované proměnné obou sloves lze shrnout následovně. V tomto případě není třeba uvádět sémantickou mapu, protože obě slovesa mají v podstatě stejný význam.

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Předmětové s dativem	Reflexivní / medium	Telické	Atelické
<i>clāmitāre</i>	1	23	-	-		24
<i>clāmāre</i>	2	6	-	-		8

Tabulka 9 – Přehled sledovaných parametrů sloves *clāmitāre* – *clāmāre*

Shrnutí

U těchto sloves je netypická frekvence výskytu, která neodpovídá příznakovému a nepříznakovému členu. Může být kromě existence sloves s prefixem způsobena tím, že sloveso *clāmāre* je samo o sobě intenzivní oproti např. *dīcere*, a když existuje ještě intenzivnější, ztrácí opodstatnění, zvláště když obě slovesa mají velmi podobný význam. Sloveso *clāmitāre* je příznakově atelické a v jeho případě má

sufix *-t* skutečně iterativní význam (oproti např. durativnímu), když vyjadřuje sérii telických dějů, kterou chápeme jako jeden atelický děj. Něco podobného bude platit zřejmě i o slovesu *dictitāre*, ale to nebylo pro málo častý výskyt a velký nepoměr oproti slovesu *dīcere* do analýzy zahrnuto.

4.1.8 Slovesa *tractāre* – *trahere*

Počet výskytů

tractāre: 24

trahere: 63

V tomto případě rozdíl ve frekvenci výskytu odpovídá tomu, že sloveso *tractāre* je příznakovým členem opozice.

Sémantika a sledované proměnné

a) Valence

Obě slovesa jsou v zásadě vždy tranzitivní kromě ojedinělých případů, kdy se jedná o spíše o elipsu. Sloveso *tractāre* je v jednom případě reflexivní.

b) Teličnost a adverbialní fráze

Z hlediska významu se obě slovesa používají velmi odlišně a s různými významy souvisí i rozdíly v teličnosti. Sloveso *tractāre* se specializovalo v atelickém významu „zabývat se něčím“, „pěstovat“ (disciplínu), „zacházet s někým“. Z hlediska vendlerovské klasifikace se jedná o aktivity (*activities*). Např.:

(69) *Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satis facit quod eum nimis aspere tractat.* (CIC. ad Q. fr. 2,5)

„Jinak vynikající Marcellinus mě mrzí v jediné věci, že totiž se vůči němu (Pompeiovi) chová příliš tvrdě.“

Atelické vyznění děje podporuje i použití adverbialní fráze *nimis aspere* „příliš tvrdě“. Podobné adverbialní fráze, které popisují způsob provádění činnosti, se vyskytují se slovesem *tractāre* poměrně často. Např.:

(70) *Satis ipsum nomen philosophiae, etiam si modeste **tractetur**, invidiosum est.*
(SEN epist. 5).

„Dost nenávistníků má samo jméno filosofie, i když se pěstuje ve vší skromnosti.“

Tady je opět sloveso rozvíjeno adverbium *modeste* „skromně“.

V našem korpusu nemá sloveso *tractāre* ani jednu fyzický význam „táhnout“ nebo „vléci“ jako sloveso *trahere*. Takový význam má sloveso *trahere* vedle jiných významů naopak často. V této dvojici se *tractāre* chová skutečně jako příznakový člen. Vyskytuje se méně často, má menší rozptyl významu a je příznakové z hlediska teličnosti: je atelické. Naopak *trahere* je, co se týká teličnosti, neutrální a vyskytuje se v telických i atelických významech.

Trahere se používá ve fyzickém významu „táhnout“, „vléci“, ale v něm se používá jak telicky, tak atelicky (podle doplnění). Např. v telickém významu:

(71) *aversos boves ... caudis in speluncam **traxit**.* (LIV. 1,7)
„zatáhl do jeskyně býky pozpátku za ocasy“.

V tomto případě je sloveso rozvíjeno adverbialním určením cíle *in speluncam* „do jeskyně“. Podobně se sloveso *trahere* používá i ve významu „vtáhnout (do něčeho)“. Např.

(72) *Segestes, quamquam consensu gentis in bellum **tractus**, discors manebat.*
(TAC. ann. 1,55).

„Ačkoliv byl Segestes stržen do války souhlasem svého národa, setrval v odporu.“

I tady rozvíjí sloveso vazba předložky *in* s akuzativem vyjadřující směr – *in bellum* „do války“.

Sloveso *trahere* se ale vyskytuje i v atelických významech, např.:

(73) *alter fessum vulnere, fessum cursu **trahens** corpus* (LIV. 1,25)

„ten druhý vleče tělo znavené poraněním, znavené během“.

Dále se sloveso *trahere* používá atelicky ve významu „protahovat“, „prodlužovat“, např.:

(74) *Adherbal ubi intellegit ... penuria rerum necessariarum bellum trahi non posse, ...* (SALL. lug. 23)

„Když Adherbal poznal ..., že pro nedostatek nezbytných potřeb není možno válku protahovat, ...“.

V těchto významech sloveso žádná fráze vyjadřující směr nerozvíjí.

Podle citovaných příkladů se zdá, že tato dvojice sloves ani nemá podobný význam. Sloveso *trahere* se ale v několika případech vyskytuje i v atelickém významu, z něhož zřejmě vychází význam slovesa *tractāre*:

(75) *sese quisque praeda locupletem fore, victorem domum rediturum, alia huiusce modi animis trahebant* (SALL. lug. 84)

„každý snil jen o tom, jak kořistí zbohatne, jak se vítězně navrátí domů a o jiných takových věcech“.

Význam slovesa je v tomto případě vlastně „přetahovat (sem a tam)“, tj. „v myslí“ (*animīs*). Z tohoto významu potom vychází ještě odvozený význam „vykládat si (něco nějak)“, např.:

(76) *cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant* (TAC. ann. 1,76)

„proč se sám stranil divadla, vykládali různě“.

Tento význam slovesa *trahere* je na přechodu od atelického děje k atelickému stavu.

Významy a sledované proměnné sloves *tractāre* a *trahere* můžeme shrnout následovně:

Obr. 8 Sémantická mapa sloves *tractāre* a *trahere*

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Ditranzitivní	Reflexivní / medium	Telické	Atelické
<i>tractāre</i>	2	21		1	-	24
<i>trahere</i>	1	60	1		29	34

Tabulka 10 – Přehled sledovaných parametrů sloves *tractāre* – *trahere*

Shrnutí

Sloveso *tractāre* se chová ve všech ohledech jako příznakový člen opozice. Je příznakově atelické, zatímco sloveso *trahere* je v tomto ohledu neutrální. Rozdíl ve frekvenci výskytu není tak velký, což může souviset se specializací slovesa *tractāre* a existencí třetího prvku ve formě sloves s prefixem, což se týká zejména sloves *contrahere*, *dētrahere*, *abstrahere*, *distrahere*, *extrahere*, *subtrahere*. Celkový počet výskytů těchto sloves ve všech tvarech je 113. Kromě sloves s prefixem odvozených od slovesa *trahere* se vyskytlo i několik případů sloves odvozených prefixem od slovesa *tractāre*, hlavně *retractāre* a *dētractāre*, celkem asi do 10 případů.

Sloveso *tractāre* vychází z výrazně atelického významu slovesa *trahere* „přemítat“.

4.1.9 Slovesa *ostentāre* – *ostendere*

Počet výskytů

ostentāre: 40

ostendere: 79

I když je v tomto případě fundující sloveso vytvořené s prefixem, *ostendere* < *obs* + *tendere*, není rozdíl ve frekvenci tak značný.

Sémantika a sledované proměnné

a) Valence

Obě slovesa jsou převážně tranzitivní nebo ditranzitivní, v několika případech reflexivní. Intransitivní není ani jedno v žádném případě. Rozdíl, co se týká objektů, je v tom, že zatímco u slovesa *ostentāre* je většinou přímým objektem substantivum v akuzativu, u slovesa *ostendere* funguje v 24 případech jako objekt obsahová propozice ve formě vedlejší věty nebo vazby akuzativu s infinitivem.

b) Teličnost

Sloveso *ostendere* rozvíjené obsahovou propozicí ve zkoumaných případech vyjadřuje většinou telický, momentánní děj (*achievement*), např.:

(77) *tum ille subito scelere demens, quanta conscientiae vis esset, ostendit* (CIC. Catil. 3,11)

„tu náhle zločinem šílený podal důkaz (= ukázal), jak mocné je svědomí“.

V těchto případech je význam slovesa *ostendere* „ukázat“, případně „odhalit“, tj. v podstatě „říci“ nebo „slíbit“, např.:

(78) *conlaudatis militibus atque iis, qui negotio praefuerant, quid fieri velit, ostendit* (CAES. Gall. 5,2)

„(Caesar) pochválil vojáky a ty, kteří práce vedli, a vydal jim nové rozkazy (= řekl, co po nich chce)“.

Tyto děje můžeme vyhodnotit jako *achievements* např. na základě testu podle Filip (1999) „za nějakou dobu = po nějaké době“, tj. ve výše uvedeném příkladu by za nějakou dobu znamenalo, že určitou dobu se nedělo nic a potom jim řekl, co po nich chce, a nikoliv, že by děj probíhal po celou tu dobu.

Pokud má sloveso *ostendere* objekt vyjádřený substantivem nebo je reflexivní, může být telické i atelické, např.:

(79) *Servio propere accito cum paene exanguem virum ostendisset...* (LIV. 1,41)
„Spěšně přivolala Servia, ukázala mu téměř bezduchého muže...“

V tomto případě se také jedná o momentánní událost (*achievement*).

(80) *eodem que tempore equitatus ad campestris munitiones accedere et reliquae copiae pro castris sese ostendere coeperunt* (CAES. Gall. 7,83)
„ve stejném okamžiku se jezdci přiblížili k našemu opevnění na planině a ostatní jejich vojsko se začalo řadit (= ukazovat, objevovat) před ležením“.

V tomto případě se děj vyhodnotí jako atelický vzhledem ke spojení s fázovým slovesem *coepisse*.

Z tohoto posledního významu vycházejí významy slovesa *ostentāre*, tj. „ukazovat (se)“ nebo „ukazovat (naoko) = předstírat“, např.:

(81) *Neque eos qui ea fecere pudet aut paenitet, sed incedunt per ora vostra magnifici, sacerdotia et consulatus, pars triumphos suos ostentantes.* (SALL. lug. 31)
„A ti, kdo toto spáchali, necítí ani lítost ani stud, nýbrž hrdě si vykračují před vašimi očima a honosí se kněžskými hodnostmi a konzuláty, a někteří i triumfy.“

Většinou, jako v tomto případě, je přímý objekt slovesa *ostentāre* v plurálu a toto sloveso má dynamický (subjekt je většinou životný) a atelický význam. Atelický a dynamický význam (*activity*) slovesa *ostentāre* také dokládá spojení s fázovým slovesem *coepisse*:

(82) *equitatum que omnibus locis iniciendi timoris causa ostentare coeperunt* (CAES. Gall. 7,55)

„a rozeslali na všechny strany jezdce, aby nahnali v okolí všem strach“ (doslova „začali všude ukazovat jezdce, aby vyvolali strach“).

V některých případech, podobně jako u sloves *versāre* a *clāmitāre*, iterativní sloveso vyjadřuje opakovaný momentánní děj, tedy uplatňuje svoji schopnost měnit telický význam na atelický – iterativní:

(83) *filius, collega imperii, consors tribuniciae potestatis adsumitur omnes que per exercitus ostentatur* (TAC. ann. 1,3)

„(Tiberius) byl přijat za syna, spoluvladaře i účastníka tribunské moci a byl představován po všech posádkách“.

(84) *sed Quadratus Felicem inter iudices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur* (TAC. ann. 12,54)

„ale Quadratus vzal Felika s sebou na tribunál a ukazoval ho soudcům, aby zarazil horlivé žalobce“.

Obě slovesa se také vyskytují ve významu, který vyjadřuje spíše stav a má neživotný subjekt, např.:

(85) *primo dubius, quidnam insolita facies ostenderet* (SALL. Iug. 49)

„zprvu byl na rozpacích, co ten nezvyklý pohled znamená“,

a podobně:

(86) *prima Vari castra lato ambitu et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant* (TAC. ann. 1,61)

„první Varův tábor prozrazoval rozsáhlou polohou i rozměry hlavního stanu práci tří legií“.

Významy a sledované proměnné těchto sloves lze shrnout následovně:

Obr. 9 Sémantická mapa sloves ostentāre – ostendere

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Ditranzitivní	Reflexivní / medium	Telické	Atelické
ostentāre	-	33	4	3	3	37
ostendere	-	55	10	14	63	16

Tabulka 11 – Přehled sledovaných parametrů sloves ostentāre – ostendere

Shrnutí

I když se i tady sloveso iterativní chová jako příznakový člen, není to tak výrazné jako u jiných dvojic sloves, kde je fundující sloveso vytvořeno s prefixem. Ve valenci se obě slovesa neliší, rozdíl ve frekvenci není tak výrazný a sloveso *ostentāre* je sice v zásadě atelické a dynamické, ale ne ve všech případech. I rozsah významů obou sloves je srovnatelný. I tady najdeme příklad, kdy iterativní sufix aplikovaný na sloveso v momentálním telickém významu vyjadřuje opakovaný (iterativní) děj.

4.1.10 Slovesa *volitāre* – *volāre*

Počet výskytů

volitāre: 6

volāre: 2

Na závěr se dostáváme ke dvojicím sloves s nízkou frekvencí. Ve vzorku se sloveso *volitāre* vyskytuje častěji než *volāre*, což může souviset s existencí sloves s prefixem (*provolāre*, *evolāre*, *advolāre*, *convolāre*, *trānsvolāre*; celkem 25x).

Sémantika a sledované proměnné

Valence a teličnost

Tato slovesa jsou ve všech případech intranzitivní, u slovesa *volāre* jsou dvakrát podmětem *tēla* „oštěpy“ a význam slovesa je „létat“, sloveso *volitāre* se vždy používá v přeneseném významu a o lidech, „pobíhat“, „poletovat“, např.

(87) *volitabat que per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Caesarem poscens* (TAC. ann. 1,59).

„(Arminius) pobíhal tedy po zemi Cherusků a vyzýval do zbraně proti Segestovi, proti Caesarovi“.

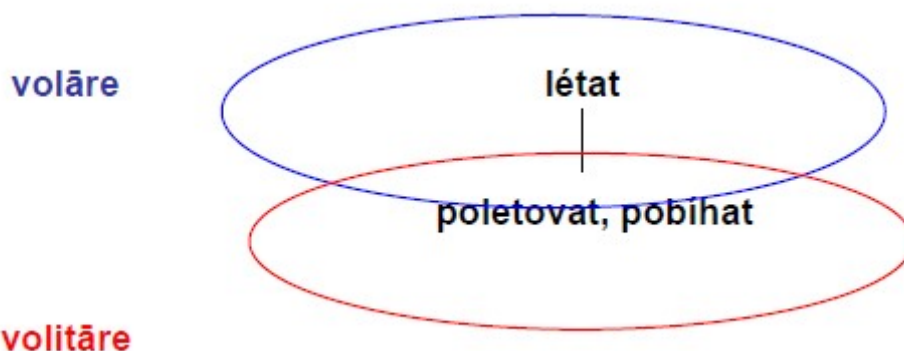
Obě slovesa se používají podobně, jsou atelická, ale lze říci, že sloveso *volitāre* je dynamičtější nebo agentivnější, protože má životné subjekty. Adverbiální fráze rozvíjející sloveso jsou podobné, např.:

(88) *enimvero Caratacus huc illuc volitans illum diem, illam aciem testabatur aut reciperaendae libertatis aut servitutis aeternae initium fore* (TAC. ann. 12,34)

„Caratacus ovšem pobíhal sem a tam a ujišťoval, že tento den, tato bitva bude počátkem buď opětného získání svobody, nebo věčné poroby“,

nebo

- (89) *item strepitus armorum ad caelum ferri, tela utrimque volare* (SALL. Iug. 60)
„třesk zbraní se nesl k nebi, střely létaly sem a tam“.

Obr. 10 Sémantická mapa sloves *volitāre* – *volāre*

Shrnutí

Frekvence výskytu obou sloves je malá, proto ani rozptyl významu není velký. Obě slovesa jsou atelická a vyjadřují aktivity (*activities*), i když by se sloveso *volitāre* mohlo označit za dynamičtější.

4.1.11 Slovesa *territāre* – *terrēre*

Počet výskytů

territāre: 7

terrēre: 25

V této dvojici odpovídá *territāre* příznakovému členu a vyskytuje se méně často, ačkoliv i tady existují slovesa s prefixem (*dēterrēre*, *exterrēre*, *conterrēre*, *perterrēre* – celkem 82 výskytů, z toho je však často participium *perterritus*).

Sémantika a sledované proměnné

Valence a teličnost

Obě slovesa jsou většinou tranzitivní, jen v několika málo případech sloveso objekt nemá, spíše je však nevyjádřený. Sloveso *terrītāre* má kromě jednoho případu životný subjekt a vyjadřuje aktivní význam (aktivně) „děsit“ nebo „zastařovat“, což lze klasifikovat jako dynamickou aktivitu (*activity*), např.:

(90) *Nacti obsides, quos Caesar apud eos deposuerat, horum supplicio dubitantes territant.* (CAES. Gall. 7,63)

„Do rukou jim padla rukojmí, která u nich zanechal Caesar, a těm, kteří váhali, hrozili, že jejich rodáky popraví.“

Sloveso *terrēre* má častěji neživotný subjekt a v tom případě vyjadřuje spíše stavový význam „děsit“ nebo v pasivu vlastně „bát se“. O stav se jedná v tom smyslu, že postrádá agentivnost, sloveso nelze rozvíjet adverbii, jako je „úmyslně“. Např.:

(91) *terrebat eum natura mortalium avida imperi* (SALL. Iug. 6)

„lekal se lidské povahy (= děsila ho lidská povaha) chtivé moci“,

nebo

(92) *'neque is sum' inquit 'qui gravissime ex vobis mortis periculo terrear'* (CAES. Gall. 5,30)

„já nepatřím k těm, dodal, kdo mají největší strach z nebezpečí smrti“.

To byly významy statické, atelické. Druhou hlavní skupinou významů slovesa *terrēre* ať s životným, nebo neživotným subjektem, je „vyděsit“, kde sloveso vyjadřuje momentánní telický děj (*achievement*). Např.:

(93) *ducem que terruit dira quies* (TAC. ann. 1,65)

„vůdce polekalo hrozné zjevení ve snách“.

V tomto případě se jedná o jeden konkrétní sen, proto můžeme děj vyhodnotit jako momentánní událost. Podobně je ale v jednom případě použito i sloveso *terrītāre*:

- (94) *confestim et Sabini Romanos **territavere*** (LIV. 2,26)
 „brzy na to polekali Římany i Sabinové“.

Momentánní charakter události podtrhuje adverbium *cōnfēstim*, které se překládá i „najednou“ nebo „okamžitě“.

Významy a sledované proměnné lze shrnout následovně:

Obr. 11 Sémantická mapa sloves *territāre* - *terrēre*

Sloveso	Valence				Teličnost	
	Intranzitivní	Tranzitivní	Ditranzitivní	Reflexivní / medium	Telické	Atelické
<i>territāre</i>	2	5	-	-	1	6
<i>terrēre</i>	4	21	-	-	9	16

Tabulka 12 – Přehled sledovaných parametrů sloves *territāre* – *terrēre*

Shrnutí

Frekvence výskytu je v tomto případě slabá, nicméně sloveso *territāre* je dynamičtější, nevyskytuje se ve stavových významech typu „bát se“ nebo „děsit“ s neživotným subjektem. Kromě jednoho případu je atelické. Sloveso *terrēre* je z hlediska teličnosti i dynamičnosti neutrální. To znamená, že *territāre* se chová jako příznakový člen opozice, a to i s ohledem na frekvenci výskytu a počet významů.

4.1.12 Závěr porovnání sloves ve dvojicích

Výsledky porovnání potvrzují předpoklad založený na tvrzení Gerd Haverling (2010), že iterativní slovesa jsou atelická a dynamická, podle Vendlerovy klasifikace tedy patří mezi *activities*. Mohli bychom to formulovat tak, že jsou příznakově atelická a dynamická, zatímco odpovídající primární neiterativní slovesa jsou z hlediska těchto rysů bezpříznaková, neutrální a jejich (a)telichnost a dynamičnost se vyjadřuje minimálně až na úrovni predikace a o atelickém a telickém vyznění rozhoduje např. povaha objektu (patientu), což můžeme doložit příkladem:

(95) = (1) *lugurtha inter alias res iacit oportere quinquenni consulta et decreta omnia rescindi* (Sall. lug. 11).

„Jugurtha podotkl mimo jiné, že je třeba zrušit všechna rozhodnutí a opatření z posledních pěti let“,

kde je vyznění telické; naproti tomu ve větě:

(96) *iaciuntur enim voces quae perveniunt ad auris meas...* (Cic. Catil. 4,14)

„roztrušuje se totiž pověst, jež dochází i mého sluchu, ...“

je význam atelický, protože *patiens* (v tomto případě subjekt pasivní vazby) je v plurálu a sloveso je jako v příkladu (1) v prezentu, ale jedná se o *prézens aktuální* na rozdíl od *prézens historického* v příkladu (1).

Uvedená příznakovost se projevuje dvojím způsobem. Nejčastěji je tomu tak, že sloveso iterativní se specializovalo ve významu primárního slovesa, který je atelický a dynamický i u tohoto primárního slovesa. Tak je tomu např. u slovesa *imperitāre*, které se používá v atelickém významu slovesa *imperāre* „vládnout“, ale sloveso *imperāre* se používá v dalších významech, které jsou telické, např. „přikázat“. Podobné je to i u rysu dynamičnosti, např. sloveso *territāre* se používá ve významu „zastrašovat“, zatímco sloveso *terrēre* se vedle toho používá i ve statickém významu „děsit“ s neživotným subjektem. U některých iterativních sloves se metaforickým přenášením významu vytvořily další významy, které mohou být od významů

primárního slovesa poměrně vzdálené, jako je tomu např. u sloves *certāre* a *tractāre*, nicméně tyto významy si zachovávají svůj atelický a dynamický charakter.

Druhým projevem příznakové ateličnosti a dynamičnosti iterativních sloves je jejich schopnost měnit děj z telického na atelický, která se uplatňuje v případě, že se iterativní sloveso odvozuje od slovesa, které má telický (a často momentánní) význam:

(97) = (34) *rationes accipit, forum conterit, kalendarium versat* (SEN. epist. 14)
„přijímá vyúčtování, honí se po foru, stále má v ruce (= obrací) kalendář“.

Z rozboru vyplývá, že sloveso *vertere* bývá v těchto významech telické a použití iterativního slovesa zde má stejnou funkci, jako když se použije telické nebo momentánní sloveso v imperfektu, tedy vyjadřuje iterativní děj.⁹⁸ Analogický případ uvádí Pinkster, když hovoří o užitečnosti používání kategorie aspektu v případech zdánlivé nekompatibility určitého času a lexikální třídy slovesného děje (*state of affairs*), jako jsou případy použití imperfekta v kombinaci s terminativním dějem. V takových případech se význam děje interpretuje jako úmysl nebo snaha, jsou to případy označované jako *imperfectum de conatu*.¹⁰⁰ Imperfektum v těchto případech projevuje svoji aspektovou funkci, mění telický význam na atelický – nedokončený. Iterativní sloveso v kombinaci s telickým dějem má analogickou funkci, tj. mění děj z telického na atelický. A viděli jsme, že i iterativní slovesa mohou vedle iterativního významu vyjadřovat také význam konativní (viz příklad 33).¹⁰¹

Co se týká otázky tranzitivity, v průměru je možné říci, že zkoumaná iterativní slovesa jsou více intranzitivní (to se týká zejména sloves *imperitāre*, *versāre*, *certāre* a *dēcertāre*), pokud to sémantika slovesa dovoluje. Tento rys zřejmě souvisí se skutečností, že iterativní slovesa (a platí to i pro inchoativní) jsou více zaměřena na samotný děj než na jeho výsledek.

Příznakovost iterativních sloves v opozici iterativní – neiterativní se projevuje i tím, že se iterativní slovesa vyskytují s nižší frekvencí a v menším počtu významů. To je obecná tendence, která ale neplatí vždy. Ukázalo se, že na frekvenci výskytu má

⁹⁸ Viz Haverling 2010: 294.

¹⁰⁰ Pinkster 2015: 380-381.

¹⁰¹ Dressler (1968: 65) uvádí sloveso *captāre* jako příklad konativního významu iterativního slovesa.

vliv existence sloves s prefixem. Pokud je sloveso fundující již sloveso prefigované, jako u sloves *imperāre*, *sustinēre*, *ostendere*, je rozdíl ve frekvenci výrazný a odpovídá příznakovému a bezpříznakovému členu. Jestliže slovesa s prefixem existují, rozdíl tak výrazný není a někde je poměr dokonce opačný (hlavně u *cernere* – *certāre* a *clāmāre* – *clāmitāre*), a to tím spíše, když je sloveso primární většinově také atelické. Zdá se, že telické významy vyjadřují spíše slovesa s prefixem a atelické významy iterativní sloveso, takže sloveso primární bez prefixu ztrácí uplatnění. To může platit i pro slovesa *specere* – *spectāre*: *specere* se v klasickém období prakticky přestalo používat, ale používala se často slovesa s prefixem jako *cōnspicere*, *perspicere* atd. To je i případ např. slovesa *iacere* a slovesa *cernere*, u něž jsme viděli zřetelný rozdíl oproti slovesu *dēcernere*, které se používá výrazně v telických významech. Ovšem předpoklad o telickém významu sloves s prefixem zde není empiricky ověřený a vychází z dostupné literatury.¹⁰²

Závěrem této fáze se dostáváme k odpovědi na první otázku, jaký je význam iterativních sloves, respektive iterativního sufixu *-t-* (*it-*). Potvrzuje se to, co uvádí Haverling (2010) v souvislosti s inchoativními slovesy, a to, že funkcí iterativních sloves je vyjadřovat ateličnost a dynamičnost. Ve srovnání s jejich neiterativními protějšky se ukazuje, že jsou příznakově atelická a dynamická, tj. jejich protějšky v opozici jsou v těchto ohledech neutrální. Velmi ovšem záleží na tom, na jaké sloveso se operace použití iterativního sufixu aplikuje. Když ji aplikujeme na sloveso, které je také atelické a dynamické,¹⁰³ nestane se v podstatě nic, protože význam slovesa a význam sufixu jsou kompatibilní. Tím ovšem vznikají synonyma a v jazycích je s ohledem na princip jazykové ekonomie, tedy že jednomu obsahu odpovídá jedna forma, tendence blízká synonyma eliminovat. Potom dochází k tomu, že se význam jednoho z dvojice sloves specializuje a/nebo posouvá. K takovému posunu došlo třeba u slovesa *tractāre*, kde se význam posunul z „přemítat v mysli“ na „zabývat se něčím“ nebo „zacházet s někým / něčím“. Podobně se význam slovesa *iactāre* posunul z „pronášet“ na „chlubit se“. I v těchto významech si tato slovesa zachovávají svůj atelický a dynamický charakter. Případně může docházet k snižování frekvence používání některého slovesa, jak bylo uvedeno výše.

¹⁰² Např. Haverling 2010: 302: Jednou z funkcí latinských slovesných prefixů je signalizovat teličnost. („One of the functions of the Latin verbal prefixes is to indicate telicity.”)

¹⁰³ Vzhledem k rozsáhlé polysémii sloves se rozumí na význam slovesa, který je atelický a dynamický.

Jiná věc ovšem je, když se iterativní sufix aplikuje na sloveso v telickém významu. V takovém případě sufix *-t* uplatňuje svoji aspektovou funkci a mění význam slovesného děje na atelický tím, že vyjadřuje opakování, případně snahu. V takových případech je význam sufixu *-t* skutečně iterativní.

Co se týká překladu do češtiny, v případech, kdy význam iterativního slovesa vychází z atelického významu neiterativního slovesa ze dvojice, neplatilo by, že iterativní sloveso by se přeložilo nedokonavým slovesem a jeho neiterativní protějšek dokonavým. Např. rozdíl mezi *trahō* a *tractō* by neodpovídal rozdílu v češtině mezi „táhnu“ a „tahám“, jak uvádí Novotný.¹⁰⁴ Jednak nemůžeme říci, že *trahō* znamená „táhnu“, protože vzhledem k tomu, že *trahere* je bezpříznakový člen, může to být zrovna tak dobře, v závislosti na kontextu věty, také „tahám“. Navíc se význam *tractāre* změnil a toto sloveso vyjadřuje význam, který z původního sice vychází, ale je dost odlišný.

Když význam iterativního slovesa odpovídá telickému významu jeho neiterativního protějšku, takové odpovídající dvojice bychom v překladu najít mohli. U sloves *iacere* – *iactāre* by to mohlo být „prohodit“ – „přetřásat“, u sloves *vertere* – *versāre* „otočit“ – „otáčet“, u sloves *clāmāre* – *clāmitāre* „vykřiknout“ a „vykřikovat“ a u sloves *ostendere* – *ostentāre* „ukázat“ a „ukazovat“, ale platí to, jen když vyjdeme z telického významu fundujícího slovesa.

Když aplikujeme iterativní sufix na sloveso ve stavovém významu, děj získá dynamičnost. Tím se může v případě *sustinēre* – *sustentāre* změnit „podpírat“ na „podporovat“ a v případě *terrēre* – *territāre* změnit „děsit“ (pasivně) na „zastrašovat“, „vyhrožovat“.

¹⁰⁴ Viz Novotný 1992: 181.

4.2 Kompatibilita sloves s kategoriemi relevantními pro aspekt

V této části analýzy se pokusíme ověřit předpokládanou afinitu mezi atelickými, případně iterativními ději a imperfektivním aspektem, případně stavy a imperfektivním aspektem.¹⁰⁵ V širším pohledu se podíváme na kompatibilitu perfektivního a imperfektivního aspektu s jednotlivými třídami slovesného děje. Východiskem je tabulka frekvence, s níž se zkoumaná slovesa ve vzorku vyskytují v jednotlivých tvarech.

	indikativ							konjunktiv				participium			inf.				
	plqpf.	impf.	pf	prés.	prés. hist.	fut. ex.	fut.	plqpf.	impf.	pf.	prés.	perf.	prés.	fut.	gerundium	gerundivum	prés.	perf.	imper.
iactare	1	6	3	4			1		1		1	2	1		1		7	1	
iacere	2	1	2	2	2				3			3	2			2	9		
imperitare		5							3				4		3		2		
imperare	13	3	12	2	31		1	5	9		3	7	5	2	5	2	8	2	
versare		3	5	20	1		3		3		4	3	1			1	11		1
vertere	1	3	18	5	14			1	8		7	25	1		2		11	3	1
sustentare		1	3	2	2					1		2	1		1		4		
sustinere		7	9	8	3		2	2	8	2	5		10		2	4	34		
certare		5	7	2	1			2	2		1	5	4	3	1	1	7	1	1
cernere		3		12	1				5		3		2				7		
decertare				1					3						2	1	3		
decernere	10	1	25	2	15	1		1	6	2	4	13	2		1	2	6	4	1
clamitare	1	4		1	3							1	13				1		
clamare		3		2	1												2		
tractare		1	1	5			1		4		2	1	2		2	2	3		
trahere		10	6	7	6				6		1	6	4	1	1	1	14		
ostentare	1	3	3		4				1	2	1	1	8		3	1	12		
ostendere	1	6	27	8	11	2	3	2	6		1		2				9		1
voilitare		1											2				3		
volare													1				1		
territare			1		3										2		1		
terrere		8	1	2	2				2		1	4				1	4		

Tabulka 13 – Tvary analyzovaných sloves

Při zkoumání se zaměříme na to, zda opravdu existuje nějaká tendence k tomu, že by se atelické a iterativní děje jako jejich podskupina častěji vyskytovaly v imperfektivním aspektu. Dále můžeme porovnat i předpokládanou afinitu mezi stavovými významy a imperfektivním aspektem, ale protože celkově se stavový význam ve vzorku vyskytuje poměrně zřídka, bude stačit rozbor konkrétních případů.

Porovnání provedeme po jednotlivých slovesech na základě jejich výskytu v tvarech považovaných za imperfektivní, tj. v imperfektu, aktivním přítomném participiu a přítomném (obecném nebo aktuálním), a perfektivní, tj. v perfektu,¹⁰⁶ pasivním perfektivním participiu a přítomném historickém. Není zařazeno futurum I, které se co do aspektu považuje za indiferentní a kromě toho je frekvence jeho

¹⁰⁵ Aspektem se tady rozumí gramatický, tedy morfologicky značený aspekt.

¹⁰⁶ Indikativ perfekta je vlastně bezpříznakový, ale o tom budeme hovořit ještě dále.

výskytu ve vzorku velmi nízká. U slovesných časů jsou do porovnání zařazeny jen indikativní tvary, konjunktivní tvary nejsou v důsledku pravidel o obligatorním používání konjunktivů ve vedlejších větách, jako jsou věty účelové, účinkové apod., a pravidel o časové souslednosti brány v úvahu.¹⁰⁷

Tabulka redukována na tyto kategorie potom vypadá následovně:

	impf.	př	part. prés.	part. perf.	prés.	prés. hist.	impf. tvary	perf. tvary	impf. v %	perf. v %
iactāre	6	3	1	2	4		11	5	69	31
iacere	1	2	2	3	2	2	5	7	42	58
imperitāre	5		4				9	-	100	-
imperāre	3	12	5	7	2	31	10	50	17	83
versāre	3	5	1	3	20	1	24	9	73	27
vertere	3	18	1	25	5	14	9	57	14	86
sustentāre	1	3	1	2	2	2	4	7	36	64
sustinēre	7	9	10		8	3	25	12	68	32
certāre	5	7	4	5	2	1	11	13	46	54
cernere	3		2		12	1	17	1	94	6
dēcertāre					1		1	-	100	-
dēcernere	1	25	2	13	2	15	5	53	9	91
clāmitāre	4		13	1	1	3	18	4	82	8
clāmāre	3				2	1	5	1	83	17
tractāre	1	1	2	1	5		8	2	80	20
trahere	10	6	4	6	7	6	21	18	54	46
ostentāre	3	3	8	1		4	11	8	57	43
ostendere	6	27	2		8	11	16	38	30	70
volitāre	1		2				3	-	100	-
volāre			1				1	-	100	-
territāre		1				3	-	4	-	100
terrēre	8	1		4	2	2	10	7	58	42

Tabulka 14 - Tabulka sledovaných proměnných

Tato tabulka uvádí zkoumaná slovesa a frekvenci jejich výskytů v imperfektivních tvarech (imperfektu, přítomném participiu a přítomném nebo aktuálním) a v perfektivních tvarech (perfektu, dokonavém participiu a přítomném historickém). V posledních dvou sloupcích je uvedeno procentuální¹⁰⁸ zastoupení imperfektivních a perfektivních tvarů jenom z těchto zohledňovaných kategorií.

¹⁰⁷ To dokumentuje i vysoká frekvence výskytu konjunktivu imperfekta v uvedené tabulce.

¹⁰⁸ Procenta jsou uvedena jen pro orientaci. Je zřejmé, že procentuální údaje mohou být zavádějící a zde mají význam jen u sloves s vyšším počtem výskytů. U sloves s malým počtem výskytů, jako např. *sustentāre*, procentuální údaje nejsou relevantní. K vyřazení takových zavádějících výsledků se používá hodnota X^2 (kterou popisuje např. Volín 2007: 124), která právě eliminuje případy malého počtu případů. Je evidentní, že v tomto případě by tato hodnota u většiny sloves ukázala, že počet případů je k vyvozování závěrů nedostatečný.

4.2.1 Analýza tabulky

Zřejmým problémem tohoto přehledu je, že po vyřazení tvarů, které zde nezkoumáme, u některých sloves zbývá příliš málo případů na vyvození závěrů. Přesto tabulka ukazuje nějaké tendence.

a) Slovesa s převažujícími perfektivními tvary

Na první pohled tabulka ukazuje korelaci mezi čtyřmi slovesy, která v předchozí části vyšla jako převážně telická, a to *imperāre*, *vertere*, *dēcernere* a *ostendere*, a častějším použitím perfektivních tvarů (83 %, 86 %, 91 %, respektive 70 %). Zejména se jedná o slovesa, která vyjadřují většinou telický a momentánní děj (*achievements*). Tuto korelaci je spíše lepší definovat negativně, a to tak, že imperfektum, přítomný participium a přezens (ne historický), které vyjadřují děj v jeho průběhu, nejsou dobře kompatibilní s momentánními událostmi. Tuto spojitost potvrzují i případy výskytu adverbíí *subito* „náhle, nenadále“ a *repente* „znenadání, najednou“, která se v našem vzorku ve většině případů pojí se slovesem v perfektu. Typickými příklady spojení momentánního děje a perfekta jsou:

(98) *sed in itinere quinto denique die Volux, filius Bocchi, repente in campis patentibus cum mille non amplius equitibus sese ostendit* (SALL. Iug. 105)
„za jejich cesty se pátého dne objevil na rozlehlé planině Bokchův syn Volux s ne více než tisícem jezdců“,

nebo

(99) *Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos vertit repente* (TAC. ann. 1,63)
„Arminius dal svým pokyn, aby se soustředili a postupovali k lesům, a pak se náhle obrátil“.

Přesto se tato slovesa, i když mnohem méně často, vyskytují i v imperfektu nebo přítomném participiu. Podíváme se na některé příklady podrobněji. U slovesa *imperāre*:

(100) *ibi per certos exploratores in singula diei tempora, quae ad Avaricum gererentur, cognoscebat et quid fieri vellet imperabat.* (CAES. Gall. 7,16)

„Tam mu spolehlivý průzkum několikrát denně hlásil, co se děje u Avarika a on sám odtud podle toho vydával rozkazy.“

Sloveso *imperāre* je tady v běžně telickém významu „nařídít, rozkázat“, ale v důsledku použití imperfekta se děj mění na iterativní, tedy, pokud ho posuzujeme jako celek, atelický.

Je-li sloveso *imperāre* v imperfektu nebo přítomném participiu, je většinou v atelickém významu „vládnout“, a tedy se potvrzuje dobrá kompatibilita atelického děje a imperfektivního aspektu, např.:

(101) *Lacedaemonios iniuste imperantes nonne repente omnes fere socios deseruerunt spectatores que se otiosos praebuerunt Leuctricae calamitatis?* (CIC. off. 2,7)

„A což nespravedlivě vládnoucí Lakedaimonské nezradili nenadále téměř všichni jejich spojenci a nezůstali klidnými diváky při pohromě leukterské?“

U slovesa *vertere* má použití imperfekta také iterativní funkci:

(102) *desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis puer intempestiva novercae officia in ludibria vertebat, intellegens falsi* (TAC. ann. 12,26)

„hoch, kterého ponenáhlu přestávali obsluhovat i otroci, posmíval se nevčasným matčiným laskavostem (= obracel je v posměch), protože chápal, že je to přetvářka“,

podobně i v následujícím příkladu (iterativita tady znamená postupné směřování):

(103) *nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum **vertebat*** (TAC. ann. 1,33)

„jenže cudnost a láska k manželovi vedly (= obracely) jejího ducha, třeba nezkrotného, k dobrému“.

Sloveso *dēcernere* je v imperfektu jen jednou:

(104) *Senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus **decernebat** ut ante quam rogatio lata esset ne quid ageretur.* (CIC. Att. 1,14)

„Senát přijal rozhodnutí, aby se o ručení provincií prétorům ani o poselstvech a ostatních záležitostech nejednalo dřív, dokud návrh zákona o rouhačství nebude přeložen sněmu ke schválení.“

Zde se také jedná o opakovaný děj (více rozhodnutí).

Sloveso *ostendere* je v imperfektu 6x a 8x v přítomnosti (ne historickém) a v těchto případech má v podstatě stejný význam jako *ostentāre*, tedy „ukazovat“ (opakovaně nebo dlouho), např.:

(105) *alii curvata senio membra **ostendebant*** (TAC. ann. 1,34)

„jiní ukazovali údy zchromlé stářím“,

nebo

(106) *nos, ut **ostendit**, admodum diligit* (CIC. Att. 1,13)

„dává najevo, že mě velice ctí“.

b) Iterativní slovesa

Protože se iterativní slovesa vyskytují s ještě nižší frekvencí, je u nich vyhodnocení tendencí obtížnější. Předpokladu o afinitě mezi iterativností (a ateličností) a imperfektivním aspektem¹⁰⁹ dobře vyhovují slovesa *imperiāre*, které v našem vzorku není v perfektu ani jednou, nicméně v korpusu se ojedinělé příklady

¹⁰⁹ Jak uvádí Dressler 1968: 60.

najdou, *clāmitāre*, které se vyskytuje 13x v přítentním participiu a 4x v imperfektu a jen jednou v tvaru perfektního pasivního participia, a *ostentāre*, které má 8 případů výskytu ve tvaru přítentního participia a 3 případy výskytu v imperfektu. U ostatních sloves je poměr docela vyrovnaný, někdy i ve prospěch perfekta, nebo je počet výskytů ve sledovaných tvarech tak nízký, že z něj nelze nic vyvodit (to je případ sloves *dēcertāre*, *territāre*, *volitāre*).

Podíváme se teď konkrétně na některé případy kompatibility tříd slovesných dějů a časů. Podle předpokladů by atelická slovesa, kterými iterativní slovesa většinou jsou, měla být kompatibilní s imperfektivním aspektem. Takových případů najdeme celou řadu, a to v iterativních nebo durativních významech, např.:

(107) *similia his ab Icilio iactabantur* (LIV. 3,47)

„podobná slova pronášel též Icilius“,

(108) *sed primo tantum inter ipsos certabatur* (TAC. ann. 12,40)

„zpočátku však bojovali jenom mezi sebou“.

Jestliže, jak bylo uvedeno výše, v případě výskytu momentánního telického slovesa v imperfektu projevuje imperfektum svoji aspektovou funkci, děje se něco podobného, když je sloveso atelické v perfektu? Podíváme se na několik příkladů:

(109) *iactata per aliquot dies cum in senatu res, tum apud populum est* (LIV. 3,10)

„ta záležitost byla projednávána po několik dní jak v senátu, tak před lidem“.

Na tomto příkladě je vidět, že imperfektum nijak nemění atelický (iterativní nebo durativní) význam slovesného děje. Pouze zdůrazňuje celkový pohled na děj, zvláště když chceme vyjádřit návaznost dalších dějů (potom následují další děje také v perfektu). Podobně i v dalším příkladu:

(110) *ex Tuscis frumentum Tiberi venit; eo sustentata est plebs* (LIV. 2,34)

„od Tusků došlo obilí po Tiberu a to byla záchrana pro lid“.

V tomto případě je možné si sloveso *sustentāre* vykládat durativně. Perfektum tady opět slouží k vyjádření časového sledu událostí (tj. že následovaly po sobě).
Nebo:

(111) *ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliae Hispaniae Italia, quod cuique promptum, arma equos aurum offerentes* (TAC. ann. 1,71)
„ostatně Galie, Hispánie a Itálie se o závod snažily nahradit ztráty vojska a nabízely, co právě měly pohotově, zbraně, koně, zlato“.

Ani tady perfektum nijak nenarušuje atelický charakter slovesa.

Zatímco tedy imperfektum má tendenci kombinovat se s atelickými ději a dokáže měnit děj telický na atelický, perfektum je v tomto ohledu neutrální – bezpříznakové.

c) Slovesa se stavovým významem

Jak se ukázalo, iterativní slovesa většinou stavový význam nemají, kromě případů sloves *versāre* a *ostentāre*. Ve stavovém významu se v našem vzorku vyskytovala slovesa *sustinēre* ve významu „podepírat“, *cernere* většinou v pasivu ve významu „být vidět“, „jevit se“, *vertere* ve významu „spočívat v“, *ostendere* ve významu „ukazovat“ = „znamenat“ a *terrēre* ve významu „děsit“ s neživotným subjektem nebo v pasivu „bát se“. U těchto sloves většinou celkově převažují imperfektivní tvary (při započítání prezentu nikoliv historického), a to zejména u slovesa *cernere* (94 %), *versāre* (73 %) a *sustinēre* (68 %). Typické příklady jsou:

(112) *Atlas enim formatur historia sustinens mundum* (VITR. 6,7)

„Atlas se totiž v dějinách zpodobuje, jak podpírá svět“,

nebo

(113) *aut enim in perspicientia veri sollertia que versatur aut in hominum societate tuenda* (CIC. off. 1,5)

„bud' souvisí s pronikavým poznáním pravdy, nebo s vůlí dbát zájmů lidské společnosti“.

Naopak ne zcela typický příklad je následující :

(114) *repente post tergum equitatus cernitur* (CAES. Gall. 7,88)

„a tu se najednou v zádech nepřítele objevila naše jízda“.

V této větě se vyskytuje adverbium *repente* „náhle“ s jiným slovesem než se slovesem s momentánním významem a sloveso je v prezentu historickém, tedy v čase odpovídajícím perfektu. Tím, že uvedené adverbium rozvíjí sloveso se stavovým významem, dává tomuto slovesu ingresivní význam. Tento příklad dokládá, že na aspektové vyznění věty nemusí mít vliv jen význam slovesa nebo tvar slovesa.

Obecně se zdá, že se potvrzuje předpoklad, že stavová slovesa tíhnou více k imperfektivnímu aspektu, nicméně bylo by to nutné potvrdit na větším počtu případů. Stavová slovesa ovšem nejsou hlavním předmětem této práce.

4.2.2 Závěr hodnocení kompatibility

Cílem této části bylo na základě analýzy vzorku iterativních sloves a jejich neiterativních protějšků navrhnout přístup ke kategoriím majícím vztah k aspektu v latině.

I v této části se potvrdilo, že velice užitečnými parametry jsou rysy jako teličnost/ateličnost, dynamičnost/statičnost a momentánnost/durativnost, tedy vlastně třídy slovesného děje podle Vendlera, neboli kategorie označovaná jinak jako *actionality* (Haverling) nebo *state of affairs* (Pinkster). Je velmi důležité, do které třídy sloveso (význam slovesa) patří, protože od toho se odvíjí interakce s časy vyjadřujícími gramatický aspekt, konkrétně s příznakovým časem, tj. imperfektem. Vztah mezi (a)teličností a gramatickým aspektem, tedy perfektivitou/imperfektivitou, je asymetrický. Indikativ imperfekta vyjadřuje děj v jeho průběhu, a tím dokáže měnit děj telický na atelický – na nedokončený (pokus) nebo opakovaný (iterativní význam). Platí tedy, že imperfektivní aspekt implikuje atelický děj, ale atelický děj neimplikuje imperfektivní aspekt. Skutečnost, že je děj atelický, buď iterativní, nebo durativní,

nijak nebrání tomu, abychom na něj nahlíželi jako ukončený, ucelený, zejména když chceme vyjádřit, že tento děj skončil a po něm následoval další děj.

(115) = (109) *lactata per aliquot dies cum in senatu res, tum apud populum est.* (LIV. 3,10)

„Ta záležitost byla projednávána po několik dní jak v senátu, tak před lidem.“

Perfektum nemění atelický děj na telický a v tomto ohledu je bezpříznakové. Proto je vhodné, jak uvádí Haverling (2010: 278), koncepty *actionality* (v tomto případě teličnost/ateličnost) a *viewpoint* (aspekt) rozlišovat.

5. Závěr a diskuse

5.1 Shrnutí výsledků

Výsledky provedené analýzy, které mají často formu potvrzení určitých předpokladů, můžeme shrnout následovně (opět je třeba uvést, že generalizace jsou založené jen na zkoumaném vzorku):

- iterativní slovesa (sufix *-t*) vyjadřují atelické a dynamické významy;
- iterativní slovesa jsou příznakově atelická a dynamická na rozdíl od jejich primárních sloves, která jsou v tomto ohledu neutrální;
- záleží na tom, zda existují slovesa s prefixem odvozená od primárního slovesa; to má vliv na distribuci a další vývoj;
- je rozdíl v tom, na jaký význam primárního slovesa se aplikuje operace vytvoření iterativního slovesa, tj. přidání sufixu *-t*; je-li význam sufixu s významem primárního slovesa kompatibilní, neděje se v podstatě nic; pokud není, způsobuje sufix *-t* změnu významu na atelický nebo dynamický;
- když se u iterativního slovesa vytvoří nový význam, zachovává si svůj dynamický a atelický charakter;
- z výše uvedeného bodu vyplývá význam kategorie „třídy slovesného děje“ neboli *actionality*, *eventuality* nebo *state of affairs* pro latinu, protože to, do jaké třídy děj patří, má velký vliv na to, co se stane při kombinaci se slovesnými časy vyjadřujícími gramatický aspekt, zejména s imperfektem;
- kategorie gramatického aspektu má v klasické latině stále platnost, zejména v tom, že indikativ imperfekta je příznakový s ohledem na aspekt, protože dokáže měnit děj telický na atelický; perfektum je bezpříznakové, atelický děj na telický nemění, pouze vyjadřuje souhrnný pohled nebo vztah k dalším dějům;
- statistická metoda „profily chování“ je vhodná nejen pro rozlišování lexikálních významů, ale i pro zařazování do tříd slovesného děje díky tomu, že dokáže shromáždit hodnoty parametrů, jako je např. valence (tranzitivní, intranzitivní slovesa), povaha subjektu (životný, neživotný), objektu (počítatelný, nepočítatelný), typy adverbálních doplnění atd.

5.2 Diskuse k výsledkům

I když v latině klasického období došlo k určitým změnám v tom, že starší slovesný systém přesouval těžiště k vyjadřování relativního sledu událostí,¹¹¹ platí, že si v minulém čase zachovává kategorii gramatického aspektu, který samo o sobě vyjadřuje imperfektum jakožto příznakový člen opozice imperfektum – perfektum. Tuto aspektovou funkci plnilo imperfektum ovšem jen tehdy, když se aplikovalo na význam slovesa, který by jinak byl telický.¹¹²

Změnami prošla i kategorie lexikálního aspektu (aktionsartu), protože ve sledované době zbývaly již pouze dvě morfologicky značené skupiny sloves, a to iterativní slovesa a slovesa inchoativní na *-sco*. Další třídy sloves přestaly být morfologicky vydělené v důsledku splynutí do jedné konjugace, jak k tomu došlo např. u stavových sloves typu *sedēre* „sedět“ a kauzativních sloves typu *monēre* „napomínat“. Jak ukázala i naše analýza, iterativní slovesa měla svoji aspektovou platnost a byla příznakově atelická a dynamická. Fungovala analogicky jako imperfektum, když se iterativní sufix *-t-* aplikoval na sloveso v telickém významu. V tom se potvrdila i afinita mezi iterativitou a imperfektivním aspektem, jak ji formuloval Dressler (1968: 60).

Nicméně protože se systém akcionsartových skupin rozpadl nebo i z důvodu podobnosti významu iterativního sufixu *-t-* a imperfekta, i tato slovesa postupně přestávala plnit svoji aspektovou funkci a specializovala se ve svých významech, i když i v nich si udržovala svůj atelický a dynamický význam.

5.3 Možnosti dalšího výzkumu

Vzhledem k omezenosti analýzy jak tématikou (iterativní slovesa), tak zkoumaným materiálem mohla tato práce pouze naznačit některá témata, která by bylo vhodné dále rozpracovat. Výzkum by mohl pokračovat v těchto směrech:

Korpus by bylo možné **rozšířit** na delší časové období kvůli lepšímu potvrzení vývojových tendencí. Dále by bylo možné výzkum rozšířit na poezii se zaměřením na to, zda jsou rozdíly mezi poezií a prózou skutečně relevantní. Také by

¹¹¹ Viz Haverling 2010: 500.

¹¹² Nebo terminativní, jak uvádí Pinkster (2015: 380).

bylo potřeba prozkoumat případy sporadicky se vyskytujících iterativních sloves nebo iterativních sloves, které nemají doložené fundující sloveso.

Některé výsledky této analýzy ukázaly, že se významy některých iterativních sloves výrazně odchýlily od významů fundujícího slovesa. I tato slovesa si ovšem zachovala svůj atelický a dynamický charakter. Zda si jej zachovala i v pozdějších obdobích, by mohla prokázat studie zaměřená na **vybraná slovesa v pozdní latině**. Také by bylo vhodné prověřit **produktivitu sufixu -t** a **vznik nových iterativních sloves v pozdních obdobích**.

Dále z této práce vyplynul **význam sloves s prefixem**. Aby byl obraz rozdělení telických/atelických, statických/dynamických významů atd. mezi slovesy úplný, bylo by potřeba analyzovat význam sloves s prefixem odvozených od primárních sloves iterativních sloves (např. *conicere, revertere, conclāmāre*). Další zajímavou oblastí jsou slovesa iterativní s prefixem (*adversāre, obversāre, retractāre, dētractāre*)¹¹³.

Protože se ukázalo, že Vendlerova **klasifikace** (nebo podobné klasifikace) neboli **třídy slovesného děje** jsou pro latinu užitečné, bylo by vhodné tuto klasifikaci dále rozpracovat konkrétně pro latinu. Některé koncepty už existují, nicméně přístup různých autorů, kteří se touto problematikou zabývali, se liší.¹¹⁴ Také by bylo třeba konkrétně pro latinu upřesnit prováděné testy, které uvádí např. Filip (1999) nebo Dowty (1979).

Vytváření nových významů nebo vzdalování se významů synonymních sloves by bylo možné analyzovat z pohledu kognitivní lingvistiky (kategorizace skutečnosti, metafor a metonymie).¹¹⁵

¹¹³ Významem prefixů zejména u sloves se sufixem -sco se podrobně zabývá Haverling 2000, 2010.

¹¹⁴ Např. Haverling (2010) pracuje hodně s teličností/ateličností, Pinkster (2015) považuje vedle dynamičnosti za důležité kritérium, zda je děj pod kontrolou subjektu či ne.

¹¹⁵ Problematiku kategorizace popisuje např. Rosch (1978).

LITERATURA

AMČ II: Kolektiv autorů ČSAV (1986): *Mluvnice češtiny, část II Tvarosloví*. Praha: Academia.

BACH, Emmon (2002): Algebra of events. In: Paul Portner – Barbara Hall Partee (eds.), *Formal Semantics: Essential Readings*. Oxford: Blackwell, s. 324–333 (studie pův. z roku 1986, *Linguistics and Philosophy*, 9, s. 5–16).

BRÉAL, Michel, BAILLY, Anatole (1918): *Dictionnaire étymologique latin*. Paris: Hachette.

CONTE, Gian Biagio (2008): *Dějiny římské literatury*, přeložil kolektiv autorů pod vedením Dagmar Bartoňkové. Praha: KLP.

CROFT, William (2003): *Typology and Universals*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.

CVRČEK, Václav a kol. (2010): *Mluvnice současné češtiny 1*, Praha: Karolinum, 2010.

ČERMÁK, František (2009): *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum.

DAHL, Östen (1985): *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Basil Blackwell.

DAHL, Östen, VELUPILLAI Viveka. (2013). Perfective/Imperfective Aspect. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.): *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. (dostupné online na <http://wals.info/chapter/65>, cit. 29.5. 2015)

DEVINE, Andrew M., STEPHENS, Laurence D. (2013): *Semantics for Latin*. Oxford: Oxford University Press.

DOWTY, David R. (1979): *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht/Boston: D. Reidel.

DRESSLER, Wolfgang (1968): *Studien zur verbalen Pluralität (Iterativum, Distributivum, Durativum, Intensivum in der allgemeinen Grammatik, im Lateinischen und Hethitischen (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, 259/1)*. Wien: Böhlau.

DIVJAK, Dagmar, GRIES, Stefan Th. (2006): Ways of trying in Russian: clustering behavioral profiles. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory* 2-1, s. 23-60.

ELŠÍK, Viktor, MATRAS, Yaron (2006): *Markedness and Asymmetry in Language: The Romani Sample*. Berlin: Walter de Gruyter.

FILIP, Hana (1999): *Aspect, Eventuality Types and Nominal Reference*. New York/London: Garland Publishing.

FILIP, Hana (2008): Events and maximalization. In: S. Rothstein (ed.), *Theoretical and Crosslinguistic Perspectives on the Semantics of Aspect*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 217–256.

FRIED, Mirjam, ÖSTMAN, Jan-Ola (2004): Construction Grammar, A Thumbnail Sketch. In: Mirjam Fried, Jan-Ola Östman (eds.). *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*, Amsterdam: John Benjamins, s. 11-86.

GRIES, Stefan Th., DIVJAK, Dagmar (2009). Behavioral profiles: a corpus-based approach to cognitive semantic analysis. In Vyvyan Evans & Stéphanie Pourcel (eds.), *New Directions in Cognitive Linguistics*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, s. 57-75.

HANKS, Patrick (1996). Contextual dependency and lexical sets. *International Journal of Corpus Linguistics* 1 (1), s. 75–98.

HASPELMATH, Martin (2003): The Geometry of Grammatical Meaning: Semantic Maps and Cross-Linguistic Comparison. In: Tomasello, Michael (ed.) *The New Psychology of Language*. Mahwah, NJ: Erlbaum, s. 211-242.

HASPELMATH, Martin (2010): Comparative concepts and descriptive categories in cross-linguistic studies. *Language* 86(3), s. 663-687

HAVERLING, Gerd (2000): *On SCO-Verbs, Prefixes and Semantic Functions*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

HAVERLING, Gerd (2010): Actionality, tense and viewpoint. In: Baldi, P., Cuzzolin, P. (Eds.), *New Perspectives on Historical Latin Syntax, Vol. 2*. Berlin: Walter de Gruyter, s. 277-524.

HOFMANN, Johann Baptist, SZANTYR Anton. (1965): *Lateinische Syntax und Stilistik. Lateinische Grammatik II*. München: Beck.

JAKOBSON, Roman (1971): Zur Struktur des russischen Verbums. In: Jakobson, R. *Selected Writings II, Word and Language*. The Hague/Paris: Mouton, s. 3-15.

JANSEGGERS, Marlies, VANDERSCHUEREN, Clara, ENGHELS, Renata (2015): The polysemy of the Spanish verb sentir: a behavioral profile analysis. *Cognitive Linguistics* 26(3), s. 381-421.

LEHEČKOVÁ, Eva (2011): *Teličnost a skalárnost deadjektivních sloves v češtině*. Praha: FF UK (disertační práce).

LEUMANN, Manu (1977): *Lateinische Laut- und Formenlehre. Lateinische Grammatik I*. München: Beck.

MENGE, Hermann (2000): *Lehrbuch der lateinischen Syntax und Semantik*. Völlig neu bearbeitet von T. Burkard & M. Schauer. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

NOVOTNÝ, František a kol. (1992): *Základní latinská mluvnice*, Praha, H&H (reprint vydání z roku 1957).

PANHUIS, Dirk (2014): *Gramatika latiny*, přeložila Lucie Pultrová. Praha: Academia.

PINKSTER, Harm (1990): *Latin Syntax and Semantics*. London: Routledge.

PINKSTER, Harm (2015): *The Oxford Latin Syntax – Volume 1, The Simple Clause*. Oxford: Oxford University Press.

REINHOLD, Heinz (1956): Zum lateinischen Verbalaspekt. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 74, s. 1-44.

ROSCH, Eleanor (1978): Principles of Categorization. In: Rosch, Eleanor and Lloyd, Barbara B. (eds), *Cognition and categorization*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, s. 27-48.

SJOESTEDT, Marie-Louise (1925): Les itératifs latins en -tāre (-sāre). *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* 78, s. 153-173.

STEFANOWITSCH, Anatol, GRIES, Stefan Th. (2003): Collostructions: investigating the interaction between words and constructions. *International Journal of Corpus Linguistics* 8 (2), s. 209-243.

VANÍKOVÁ, Martina: *Kompozicionální aspekt v latině* (v tisku)

VENDLER, Zeno (1957): Verbs and times. *The Philosophical Review*, s. 142–160.

VOLÍN, J. (2007): *Statistické metody ve fonetickém výzkumu*. Praha: Nakladatelství Epoque.

Elektronické zdroje

BIBLIOTHECA TEUBNERIANA LATINA (BTL), verze 3.0. K.G. Saur, Brepols

Překlady latinských děl

CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*, přeložil Jan Kalivoda. Praha: Naše vojsko, 2009.

CICERO, Marcus Tullius. *Listy přátelům I.*, přeložil Václav Marek, Praha: Arista, Baset, 2001.

CICERO, Marcus Tullius. *O povinnostech*, přeložil Jaroslav Ludvíkovský, Praha: Svoboda, 1970.

CICERO, Marcus Tullius. *Řeči proti Katilinovi*, přeložil Viktor O. J. Seifert, Praha: I. L. Kober.

KRISPUS, Gajus Sallustius. *Katilinovo spiknutí, Válka s Jugurtou*, přeložil Antonín Rausch, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962.

LIVIUS, Titus. *Dějiny I*, přeložili Pavel Kucharský a Čestmír Vránek. Praha: Svoboda, 1971.

PLINIUS ml., *Vybrané listy*, přeložil Rudolf Kuthan, Kutná Hora: J. Otto, 1915.

POLLIO, Marcus Vitruvius: *Deset knih o architektuře*, přeložil Alois Otoupalík, Praha, Svoboda, 1979.

SENECA, Lucius Annaeus. *Výbor z listů Lucilioví*, přeložil Bohumil Ryba, Praha: Svoboda, 1969.

TACITUS, Cornelius. *Letopisy*, přeložili Antonín Minařík a Antonín Hartmann. Praha: Svoboda, 1975.